

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 20 (2020), št. 2

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2020

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, † dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž,
dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,
dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič,
dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Marijan Premović (Črna Gora / Montenegro),
dr. Andrej Rahten, dr. Töne Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary),
dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / Bank Account:

Nova KBM d.d.
SI 56041730001421147

Prevajanje / Translation:

Knjižni studio d.o.o.

Lektoriranje / Language-editing

Knjižni studio d.o.o., Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / Cover Design:

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /
Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / Printed by:

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvlečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and 'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

Studia
Historica
Lovenica

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- TAMARA GRIESSER-PEČAR: **P**rvo povojno leto v Evropi in svetu.....335
The first post-war year in Europe and the world
- JURIJ PEROVŠEK: **P**olitični položaj na Slovenskem leta 1919359
Political situation on Slovene territory in 1919
- EDVARD PROTNER: **V**zpostavitev slovenskega šolskega sistema leta 1919...395
Founding of the Slovenian school system in 1919
- BOŽO REPE: **N**astanek slovenske univerze.....459
Creation of a Slovene university
- GORAZD BAJC, JANEZ OSOJNIK, JON ADAM KNEZ in MATEJA MATJAŠIČ FRIŠ:
Prekmurško vprašanje do podpisa Trianonske pogodbe
– britanski pogled487
The "Prekmurje Question" until the signing of the Treaty of Trianon
– *the British point of view*
- JANEZ OSOJNIK, GORAZD BAJC in MATEJA MATJAŠIČ FRIŠ: **K**oroška
leta 1919 in ozadje sprejetja odločitve o plebiscitu
– britanski pogled in reakcije v slovenskem tisku525
Carinthia in 1919 and the background of reaching the decision
about the plebiscite – the British view and reaction
in the Slovenian press
- ANDREJ RAHTEN: **K**oroška po plebiscitu. Revanšizem, revizionizem
in pregoni v poblebiscitnih mesecih.....565
Carinthia after the plebiscite. Retaliation, revisionism
and persecution in the months after the plebiscite

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

TOMAŽ IVEŠIČ: *Od jugoslovanstva do jugoslovanstva: Komunistična partija Jugoslavije in njen odnos do nacionalnega vprašanja v prvih desetletjih obstoja*.....597
From Yugoslavism to Yugoslavism: Communist Party of Yugoslavia and its stand toward the national question in the first decades of its existence

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts..... 623

Uredniška navodila avtorjem / Editor's Instructions to Authors 631

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
Historica
Slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2020-14
1.01 Izvirni znanstveni članek

Prekmursko vprašanje do podpisa Trianonske pogodbe – britanski pogled

Gorazd Bajc

Dr., izredni profesor
e-pošta: gorazd.bajc@um.si

Janez Osojnik

Mag. zgodovine, mladi raziskovalec
e-pošta: janez.osojnik1@um.si

Jon Adam Knez

Diplomirani zgodovinar (UN)
e-pošta: jon.adam@student.um.si

Mateja Matjašič Friš

Dr., znanstvena sodelavka
e-pošta: mateja.matjasic-fris@um.si

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija

Izvleček:

Avtorji so v članku prikazali pogled Velike Britanije na vprašanje razmejitve v Prekmurju po koncu prve svetovne vojne. Za boljše razumevanje naslovne tematike so najprej predstavili osnovne značilnosti najbolj severovzhodnega dela slovenskega etničnega ozemlja območja, nato so pozornost namenili britanskemu razumevanju mednarodnih sporov na Ogrskem na predvečer vojne ter njihovem dojemanju nevarnosti boljševizma v zadnjem obdobju vojne in po njej. V osrednjem delu članka so se osredotočili na vprašanje razmejitve na mirovni konferenci v Parizu, ko je bilo odločeno, da bo Prekmurje vključeno v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Ključne besede:

Prekmurje, Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, Madžarska, Velika Britanija, pariška mirovna konferenca, boljševizem

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije

Maribor, letnik 20 (2020), št. 2, str. 487–524, 122 cit., 2 sliki

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

Po koncu prve svetovne so na ruševinah Avstro-Ogrske nastale nove države. Na začetku svojega obstoja še niso imele začrtanih vseh svojih meja. Tudi s temi zapletenimi vprašanji so se ukvarjali na pariški mirovni konferenci, ki se je začela januarja 1919, ko so države zmagovalke vojne imele odločilno vlogo pri risanju novega zemljevida Evrope. Tematiko ureditve "novega sveta" obravnava veliko del. Med najboljša uvrščamo nekatera, ki so bila objavljena pred več desetletji, a so še zmeraj referenčna. Nekatera izmed teh obravnavajo diplomatske napore Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS) na pogajanjih v Parizu in v tem oziru tudi vprašanja meja na Slovenskem.² Prav tako imamo na razpolago kvalitetne študije, ki prizadevanja jugoslovanske diplomacije postavljajo v širši kontekst dogajanja na mirovni konferenci.³

Obstaja že veliko del, ki analizirajo posamezne vidike, ki so vplivali na razmejitve, oziroma so se osredotočila na enega izmed ozemelj, po katerem sta aspiracije izkazovali vsaj dve državi. Novonastala Kraljevina SHS je imela odprtih veliko teritorialnih vprašanj in je morala biti dejavna na več frontah.⁴ Eno izmed teh je predstavljalo Prekmurje. Problem njegove pripadnosti bodisi jugoslovanski državi bodisi Madžarski so v ospredje postavljala nekatera dela, ki so izšla v sedemdesetih letih,⁵ pa tudi študije Andreja Rahtena⁶ in Uroša Lipuščka, pri katerem je potrebno izpostaviti njegovi monografiji o pogledu ameriške

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnih programov št. P6-0372: *Slovenska identiteta in kulturna zavest v jezikovno in etnično stičnih prostorih v preteklosti in sedanjosti*, in št. P6-0138: *Preteklost severovzhodne Slovenije med slovenskimi zgodovinskimi deželami in v interakciji z evropskim sosedstvom*, ter raziskovalnega projekta št. J6-9354: *Kultura spominjanja gradnikov slovenskega naroda in države*, ki jih financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

² Predvsem Ivo J. Lederer, *La Jugoslavia dalla Conferenza della pace al Trattato di Rapallo 1919–1920* (Milano, 1966) (dalje: Lederer, *La Jugoslavia*); Andrej Mitrovič, *Jugoslavija na konferenciji mira 1919–1920* (Beograd, 1969) (dalje: Mitrovič, *Jugoslavija na konferenciji mira*); Bogdan Krizman, "Vanjskopolitički položaj Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca godine 1919", *Časopis za suvremenu povijest* 2, št. 1 (1970), str. 23–60; Bogdan Krizman, *Vanjska politika jugoslavenske države 1918–1941: diplomatsko-historijski pregled* (Zagreb, 1975).

³ Margaret MacMillan, *Paris 1919. Six Months that Changed the World* (New York, 2003); Erik Goldstein, *Gli accordi di pace dopo la Grande guerra 1919–1925* (Bologna, 2005); Alan Sharp, *The Versailles Settlement: Peacemaking after the First World War, 1919–1923* (Basingstoke, 2008) (dalje: Sharp, *The Versailles Settlement*).

⁴ Dejan Djokić, *Nikola Pašić and Ante Trumbić, The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes* (London, 2010); *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, ur. Andrej Rahten in Janez Šumrada (Ljubljana, 2011).

⁵ Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Madarska 1918–1933* (Beograd, 1971) (dalje: Vinaver, *Jugoslavija i Madarska*); Andrej Mitrovič, *Razgraničenje Jugoslavije sa Madarskom i Rumunijom 1919–1920* (Novi Sad, 1975).

⁶ Andrej Rahten, "Diplomska prizadevanja Ivana Žolgerja za Slovensko Štajersko in Prekmurje", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 489–528 (dalje: Rahten, "Diplomska prizadevanja Ivana Žolgerja").

diplomacije na urejanje meja na Slovenskem⁷ in specifično o problematiki Prekmurja⁸. Lipušček je v omenjenih delih kot prvi temeljito analiziral primarne vire Združenih držav Amerike (ZDA), ki se nanašajo na obravnavano tematiko, upošteval pa je tudi najbolj relevantne objave v več jezikih.

Za razumevanje tedanjih razmer v zvezi s ključnimi odločevalci za "pariško zeleno mizo" so pomembni tudi pogledi drugih velesil, predvsem Francije in Velike Britanije. Če je o diplomaciji Pariza, razen izjem, premalo poglobljenih raziskav, ki obravnavajo tudi slovenski del nove jugoslovanske države,⁹ je nekaj več znanega o zunanjepolitičnem angažmaju Britancev,¹⁰ zlasti glede razmejitve z Italijo¹¹ in Avstrijo.¹² Podrobnejša študija o britanski vlogi pri razmejitvi na severovzhodnem delu slovenskega etničnega ozemlja še ne obstaja. V pričujočem članku smo zato predstavili britanski pogled na reševanje t. i. prekmurskega vprašanja. V ta namen smo analizirali njihove neobjavljene primarne vire, ki jih hrani osrednji britanski arhiv v Londonu. Upoštevali smo tudi eno izmed najbolj znanih zbirk objavljenih dokumentov, *Documents of British Foreign Policy*, in sicer prvo serijo, ki je začela izhajati leta 1947, vsebuje pa gradivo za

⁷ Uroš Lipušček, *Ave Wilson. ZDA in prekrajanje Slovenije v Versaillesu 1919–1920* (Ljubljana, 2003) (dalje: Lipušček, *Ave Wilson*).

⁸ Uroš Lipušček, *Prekmurje v vrtincu Pariške mirovne konference 1919. Vloga ZDA in kartografa Douglasa W. Johnsona pri določanju slovenskih (prekmurskih) mej* (Petanjci, 2019) (dalje: Lipušček, *Prekmurje v vrtincu Pariške mirovne konference*).

⁹ Tematiko deloma obravnavajo Stanislav Sretenović, *Francuska i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca* (Beograd, 2008); Stanislav Sretenović, "Francija in ustanovitev Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev", v: *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, ur. Andrej Rahten in Janez Šumrada (Ljubljana, 2011), str. 15–51. Pred tem je Peter Vodopivec objavil zanimiv članek ("Slovenci v francoskih očeh v letih 1830–1920", *Zgodovinski časopis* 44, št. 1 (1990), str. 31–47) o pogledih Francije na Slovence od leta 1830 do prvega obdobja po veliki vojni. V njem je nakazal, da bi bilo raziskovanje francoskih virov za obdobje po prvi svetovni vojni še kako zanimivo. Do sedaj se tega ni še nihče poglobljeno lotil. Za nas so vsaj posredno zanimive raziskave o francoskem odnosu do Srbije, zlasti Vojislav G. Pavlovič, *De la Serbie vers la Yougoslavie. La France et la naissance de la Yougoslavie 1878–1918* (Belgrade, 2015).

¹⁰ Gorazd Bajc, "Diplomacija Velike Britanije in Slovenci v času nastajanja jugoslovanske države", v: *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, ur. Andrej Rahten in Janez Šumrada (Ljubljana, 2011), str. 99–156 (dalje: Bajc, "Diplomacija Velike Britanije in Slovenci").

¹¹ Gorazd Bajc, "Posredniška vloga britanske diplomacije pri definiranju jugoslovansko-italijanske meje po prvi svetovni vojni", *Acta Histriae* 21, št. 3 (2013), str. 293–312 (dalje: Bajc, "Posredniška vloga britanske diplomacije"); Gorazd Bajc, "I desiderata e le realtà dei problemi futuri. Il dietro le quinte dei progetti britannici per risolvere la questione giuliano-fiumano-dalmata durante la Grande guerra", *Itinerari di ricerca storica* 32, št. 2 (2018), str. 73–93; Gorazd Bajc in Mateja Matjašič Friš, "Prednosti Italije pri zasedbi Julijske krajine ob koncu prve svetovne vojne", *Acta Histriae* 27, št. 3 (2019), str. 513–532 (dalje: Bajc in Matjašič Friš, "Prednosti Italije pri zasedbi Julijske krajine ob koncu prve svetovne vojne").

¹² Darko Friš, Janez Osojnik in Gorazd Bajc, "Koroška v odločilnem letu 1920: delovanje plebiscitne komisije", *Acta Histriae* 26, št. 3 (2018), str. 923–944.

obdobje 1919–1920.¹³ Osredotočili smo se torej na zorni kot ene izmed vodilnih velesil, ki je s svojimi prizadevanji predstavljala pomemben člen svetovne politike. Na mirovni konferenci so Britanci želeli predvsem zadovoljiti lastne interese, so se pa pri problemu povojnih razmejitev v srednji Evropi zavedali, da bo v tem prostoru potrebno ustvariti pogoje za gospodarski razvoj posameznih območjih in držav, saj bi le tako zagotovili mir in stabilnost.

V razpravi smo uvodoma omenili osnovne značilnosti prekmurskega ozemlja. Nato smo predstavili britansko razumevanje mednarodnih sporov na Ogrskem na predvečer vojne, ko območju, ki je v središču našega članka, še niso posvečali pozornosti. A tudi slovenski politiki oziroma intelektualci, ki so se med vojno trudili, da so zaveznike informirali o slovenskih/jugoslovanskih željah, so v svojih študijah in spomenicah zanemarjali Prekmurje. V nadaljevanju smo obravnavali vprašanje tega najbolj severovzhodnega dela slovenskega etničnega ozemlja na mirovni konferenci v Parizu, ko je prišel do izraza tudi sicer nikoli uresničen predlog o t. i. koridorju med Kraljevino SHS in Češko-slovaško. Ta vidik je bil za pogajanja o Prekmurju pomemben, saj bi koridor lahko potekal (tudi) preko njega, kar bi pomenilo, da bi avtomatično pripadlo jugoslovanski državi. V zadnjem delu smo se posvetili britanskemu dojemanju nevarnosti boljše vizma med vojno in po njej in kako se je to odražalo v Prekmurju ter tudi na diplomatskih pogajanjih v Parizu. Kronološko smo se osredotočili na obdobje od predvečera velike vojne do podpisa Trianonske pogodbe, s katero so se udeležile odločitve mirovne konference. Prekmurje je pripadlo Kraljevini SHS, njegov najbolj severovzhodni del, Porabje, pa Madžarski.

Prekmurje – edino slovensko etnično območje v okviru ogrskega dela dvojne monarhije

Prekmurje, edini del slovenskega etničnega območja, ki je spadal v okvir ogrskega kraljestva, je bilo upravno razdeljeno med županijo Zala in Železno županijo.¹⁴ Poimenovanje območja kot Prekmurje datiramo v leto 1862.¹⁵ Tamkaj-

¹³ Poleg razprave Bajc, "Diplomacija Velike Britanije in Slovenci", je potrebno omeniti tisto, ki jo je napisal Bogo Grafenauer, "Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919", v: *Koroški plebiscit: razprave in članki*, ur. Janko Pleterški, Lojze Ude in Tone Zorn (Ljubljana, 1970), str. 295–375. V njej je uporabil posamezne dokumente iz prve serije objavljenih dokumentov o britanski diplomaciji.

¹⁴ Npr. Jasna Fischer, "Slovensko narodno ozemlje in razvoj prebivalstva", v: *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, knj. 1, ur. Jasna Fischer et al. (Ljubljana, 2005), str. 17 (dalje: Fischer, "Slovensko narodno ozemlje in razvoj prebivalstva"); Jasna Fischer, "Upravno-ozemeljska razdelitev", v: prav tam, str. 21 in 23.

¹⁵ Klaudija Sedar, *Prekmurje ob zgodovinski prelomnici 1919. Zbornik izbranih dokumentov ob 100. obletnici priključitve Prekmurja in združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom* (Murska Sobota, 2019), str. 16 (dalje: Sedar, *Prekmurje*).

šnji Slovenci so bili deloma "odrezani" od drugih (tako kot Beneški Slovenci) in so, tako kot druge nemadžarske narodne skupnosti, s prevzemom dualistične ureditve Avstrijskega cesarstva, torej z nastankom Avstro-Ogrske leta 1867, prešli v slabši položaj. Če je tedaj avstrijski del dobil nekoliko liberalnejši sistem, je bilo na Ogrskem precej drugače. Tudi na območju med rekama Muro in Rabo se je na primer zelo poredkoma izvajal zakon o nacionalnostih, ki naj bi dopuščal, po dogovoru z lokalnimi oblastmi, uporabo nemadžarskih jezikov v uradih, šolah in na sodiščih. V praksi se je nadaljevala politika ene same nacije, madžarske. Osnovne šole niso bile deležne modernizacije, ki jo je uvajal avstrijski del. V Prekmurju jih je bilo malo in nobena ni bila popolna (t. i. šestodelčna). Slovenski jezik se je razvijal zlasti v cerkvenem življenju in v delovanju posameznih intelektualcev. Prekmurški Slovenci niso imeli svojega političnega zastopstva. Predstavljene razmere se do konca prve svetovne vojne niso spremenile. Ob vsem tem je potrebno omeniti še glede slovenskega prebivalstva sporno t. i. vendsko teorijo.¹⁶

Vsekakor lahko trdimo, da je bilo območje Prekmurja etnično mešano, a njegove povsem natančne strukture ne moremo podati. Najosnovnejši podatki o slovenski številčnosti Prekmurja (in pozneje tudi Porabja) se med sabo namreč ne ujemajo povsem. Zelo verjetno se je število prebivalcev v krajših časovnih obdobjih zaradi izseljevanja spreminjalo. V literaturi tako najdemo različne številke. Peter Vodopivec navaja, da je po vzpostavitvi dualizma na obravnavanem območju živelo okoli 45.000 Slovencev.¹⁷ Popis leta 1869 prikazuje številko 64.795.¹⁸ Po ljudskem štetju leta 1890 je na območju današnjega

¹⁶ Posamezni podatki v Ferdo Gestrin in Vasilij Melik, *Slovenska zgodovina. Od konca osemnajstega stoletja do 1918* (Ljubljana, 1966), str. 100, 105, 198–199 in 270–271; Vasilij Melik, "Slovenci in 'nova šola'", v: *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, ur. Vlado Schmidt, Vasilij Melik in France Ostanek (Ljubljana, 1970), str. 31; *Zgodovina Slovencev* (Ljubljana, 1979), str. 508, 552, 557 in 559 (dalje: *Zgodovina Slovencev*); Janko Pleterski, *Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju* (Maribor, 1981), str. 212; Hugh Seton-Watson in Christopher Seton-Watson, *The Making of a New Europe. R. W. Seton-Watson and the Last Years of Austria-Hungary* (London, 1981), str. 25–28; (dalje: Seton-Watson in Seton-Watson, *The Making of a New Europe*); Andrej Vovko, "Cerkev in slovensko šolstvo v 19. stoletju", v: *Vloga Cerkve v slovenskem kulturnem razvoju 19. stoletja*, ur. Francé M. Dolinar, Joža Mahnič in Peter Vodopivec (Ljubljana, 1989), str. 61, 63 in 66; Slavica Pavlič, "Prekmursko šolstvo", v: *Enciklopedija Slovenije*, Knj. 9 (Ljubljana, 1995), str. 282; Vasilij Melik, *Slovenci 1848–1918. Razprave in članki* (Maribor, 2002), str. 22, 86, 91, 208, 291–292 in 378 (dalje: Melik, *Slovenci 1848–1918*); Peter Vodopivec, *Od Poblínove slovnice do samostojne države. Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja* (Ljubljana, 2006), str. 83, 90, 124–125 in 128 (dalje: Vodopivec, *Od Poblínove slovnice*); Darja Kerec, "Prekmurska zavest in slovenstvo", *Zgodovinski časopis* 57, št. 1–2 (2003), 68–69; Darja Kerec, "Kulturnoprosvetne razmere na Slovenskem ob državnem prelomu leta 1918", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 2, (2019), str. 403 in 407; Sedar, *Prekmurje*, str. 21–22; Darjan Lorenčič, *1919: Rdeče Prekmurje* (Pekel, 2019), str. 37–40; Arnold Suppan, "Ali je bila Avstro-Ogrska obsojena na propad?", v: *Na predvečer velike vojne. Politični koncepti, zarote in teorije*, ur. Petra Svovljšak, Gregor Antoličič in Andrej Rahten (Celovec–Ljubljana–Dunaj, 2019), str. 33–34 in 42.

¹⁷ Vodopivec, *Od Poblínove slovnice*, str. 81.

¹⁸ Fischer, "Slovensko narodno ozemlje in razvoj prebivalstva", str. 18.

Prekmurja živelo 81.816 prebivalcev, od teh je bilo 63.816 Slovencev, 14.727 Madžarov in 3273 drugih, predvsem Nemcev,¹⁹ v Porabju pa 4391 Slovencev (kar je predstavljalo 92 % prebivalstva na celotnem območju). Deset let kasneje so v Porabju našeli 4819 Slovencev.²⁰ Kot pišejo nekateri avtorji, statistični podatki iz leta 1910 dokazujejo prisotnost okoli 74.000 Slovencev, živečih v ogrskem delu monarhije,²¹ drugi avtorji pa, da je popis iz istega leta na območju med Muro in Rabo pokazal, da je na tem območju živelo dobrih 90.000 prebivalcev, od tega skoraj 68.000 Slovencev (Slovencev niso upoštevali kot posebno kategorijo, temveč le kot "druge"), skoraj 20.000 Madžarov in okoli 2000 Nemcev.²² Na mirovni konferenci v Parizu je član jugoslovanske delegacije, Ivan Žolger, 20. maja 1919 predstavil podatke, da naj bi po statističnih ocenah v Prekmurju živelo 72.000 Slovencev, 33.000 Madžarov in 10.000 Nemcev, po cerkveni statistiki pa naj bi bilo Slovencev precej več, in sicer 89.000, manj pa Madžarov (19.000) ter Nemcev (7000).²³ Po razmejitvi po koncu prve svetovne vojne med Kraljevino SHS in Madžarsko je v Porabju na podlagi madžarskega štetja prebivalstva leta 1920 ostalo izven jugoslovanske države 4680 Slovencev, kar je predstavljalo 89,3 % vsega prebivalstva, živečega na tem območju,²⁴ oziroma 6087, če se upošteva, da so slovensko govoreči državljani Madžarske živeli tudi v nekaterih drugih delih države.²⁵ Leta 1921 so v okviru popisa prebivalstva Kraljevine SHS na območju Prekmurja našeli 74.383 Slovencev in 14.064 Madžarov.²⁶ Na tem mestu lahko navedemo še prepričanje izvedenca za Prekmurje Matije Slaviča, da je bila slovenska večina tudi v Radgoni (zahodno od Prekmurja), ki so jo v Parizu priključili Avstriji.²⁷ Od druge polovice 19. stoletja do konca prve svetovne vojne so prekmurški in porabski Slovenci predstavljali

¹⁹ Sedar, *Prekmurje*, str. 18.

²⁰ *Zgodovina Slovencev*, str. 947; cfr. z malenkostno višjimi številkami za leto 1900 v Tone Ferenc, Milica Kacin Wohinz in Tone Zorn, *Slovenci v zamejstvu. Pregled zgodovine 1918–1945* (Ljubljana, 1974), str. 176.

²¹ Miroslav Kokolj, "Prekmurje v prevratnih letih 1918–1919", v: *Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918–1920: zbornik razprav s simpozija v Radencih od 27. do 29. maja 1979*, ur. Janko Liška in Miroslav Ravbar (Murska Sobota, 1981), str. 58.

²² Svetozar Ilešič, "Geografski pregled Slovenske krajine", v: *Slovenska krajina. Zbornik ob petnajstletnici osvobodjenja*, ur. Vilko Novak (Beltinci, 1935), str. 10; Sedar, *Prekmurje*, str. 18.

²³ Rahten, "Diplomatska prizadevanja Ivana Žolgerja", str. 523.

²⁴ *Zgodovina Slovencev*, str. 946.

²⁵ France Kresal in Jurij Perovšek, "Razvoj prebivalstva", v: *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, knj. 1, ur. Jasna Fischer et al. (Ljubljana, 2005), str. 178; Nevenka Troha, "Slovenci na Madžarskem", v: prav tam, str. 565; Vodopivec, *Od Pobljnovce slovnice*, str. 173 in 261; cfr. Sedar, *Prekmurje*, str. 19.

²⁶ Albina Nečak-Lük, "Oris položaja madžarske narodne manjšine v Prekmurju v obdobju od 1918 do 1945", *Zgodovinski časopis* 35, št. 3 (1981), str. 279 (dalje: Nečak-Lük, "Oris položaja madžarske narodne manjšine"); cfr. z malenkostno različnimi številkami v Sedar, *Prekmurje*, str. 18.

²⁷ Matija Slavič, "Narodnost in osvoboditev Prekmurja", v: *Slovenska krajina. Zbornik ob petnajstletnici osvobodjenja*, ur. Vilko Novak (Beltinci, 1935), str. 60.

približno 4 % celotnega tedanjega slovenskega prebivalstva.²⁸ Na območju med Muro in Rabo so bili v veliki večini, saj je slovenski živelj predstavljal skoraj 90 % celotnega tamkajšnjega prebivalstva. Izjemo so predstavljali madžarski "otoki" na skrajnem vzhodnem delu Prekmurja in v naselju Andrejci.²⁹

Britanci o madžarizaciji na Ogrskem pred koncem prve svetovne vojne in njihovo poznavanje Prekmurja

Podrobnejših informacij o Prekmurju za obdobje pred in med prvo svetovno vojno v britanskih virih ni moč dobiti, so pa Britanci pozorno sledili razmeram v ogrskem delu monarhije, predvsem v smislu mednacionalnih sporov, kar je za pričujoči članek vsekakor zanimivo. Tako so bili seznanjeni z nezadovoljstvom nemadžarskih narodov. V letnem poročilu o Avstro-Ogrski za leto 1913 je na primer Maurice William Ernest de Bunsen, veleposlanik Velike Britanije na Dunaju, ugotavljal, da je prav narodnostno vprašanje predstavljalo največji problem v ogrskem delu monarhije. Predvidel je, da bo prihodnost Ogrske in s tem celotne monarhije odvisna v veliki meri od sprememb na tem področju. Ogrska je bila nacionalno heterogena; Madžari so predstavljali le malo več kot polovico prebivalstva. Veleposlanik jih je označil za morda najbolj šovinističen narod, saj ob zavedanju svojega dominantnega položaja drugim narodom niso radi priznavali enakih pravic, kot so jih imeli sami: *"The Magyars are perhaps the most chauvinist [...] people in the world, and although very jealous of their own freedom, are reluctant to admit the equal right of the other nationalities [...]".*³⁰ Veleposlanik je v nadaljevanju ocenjeval, da je šovinizem povsem zaslepil madžarsko stran, ki je niti pretresi na Balkanu v letih 1912 in 1913 – mišljeni sta bili prva in druga balkanska vojna – niso "predramili". Tako Ogrska kot celotna monarhija bi morali v prihodnje iskati odgovor na fundamentalno vprašanje, kako razširiti dualizem, ne da bi zaradi tega izbruhnila državljanska vojna. Na koncu je de Bunsen sicer zapisal, da se je takratna vlada grofa Istvána Tisze zavedala morebitne nevarnosti, zato je podelila hrvaškemu delu nekaj koncesij, a je kljub temu južnoslovansko vprašanje ostalo odprto.³¹

²⁸ Melik, *Slovenci 1848–1918*, str. 365.

²⁹ Nečak-Lük, "Oris položaja madžarske narodne manjšine", str. 279; *Slovenski zgodovinski atlas*, ur. Drago Bajt in Marko Vidic (Ljubljana, 2011), str. 168; Miran Komac, "Narodne manjšine v Sloveniji 1920–1941", *Razprave in gradivo*, št. 75 (2015), str. 54, 56 in 60; Sedar, *Prekmurje*, str. 61.

³⁰ "Madžari so morda najbolj šovinističen [...] narod na svetu in čeprav so zelo ljubosumni na lastne svoboščine, neradi priznavajo enako pravico drugim narodnostim [...].:" (The National Archives, Kew-London, nekdanji Public Record Office (dalje: TNA), fond Foreign Office: Political Departments: General Correspondence, 1906–1966 (dalje: FO 371), FO 371/2241/20855, M. de Bunsen to Edward Grey (Confidential, 10543): *Austria-Hungary. Annual Report, 1913*, 19. 2. 1914, str. 33).

³¹ Prav tam, str. 33–37.

Britanski zgodovinar in aktivist Robert William Seton-Watson (Wikimedia Commons)

Med Britanci se je s tematiko narodnostnih vprašanj v Avstro-Ogrski pred in med vojno zelo ukvarjal Robert William Seton-Watson. Bil je eden izmed najbolj kompetentnih britanskih zgodovinarjev srednje- in jugovzhodne Evrope, ki se je med prvo svetovno vojno v družbi uglednih intelektualcev, zlasti Arthurja Johna Evansa³² in Henryja Wickhama Steeda, močno angažiral v prid zdru-

³² Britanski arheolog in publicist Arthur John Evans (1851–1941) je bil dober poznavalec razmer na Balkanu in velik podpornik ideje o združitvi južnih Slovanov. Zanimanje za arheologijo in antropologijo ga je že leta 1875 pripeljalo v Zagreb, poleti istega leta se je na predvečer nepričakovane balkanske vstaje odpravil peš skozi Bosno in Hercegovino v Dubrovnik; svoj podvig je opisal v potopisu, ki je neodvisno od njegovega namena kmalu bolj kot znanstveno zaslovelo kot politično in literarno delo (*Through Bosnia and the Herzegovina on foot during the insurrection, August and September*

žitve južnih Slovanov. Podal se je na njeno ozemlje in se naučil madžarskega jezika ter se tako osebno prepričal o državni politiki, ki je nemadžarske narode postavljala v slabši položaj. Posvetil se je predvsem Slovakom in Romunom, nekoliko manj pa Srbom in Hrvatom.³³ S Slovenci je imel pred vojno zelo malo stikov.³⁴ Po začetku prve svetovne vojne je hitro opustil prepričanje, da je obstoj Avstro-Ogrske potreben za evropsko razmerje ravnovesij med silami. V percepciji Seton-Watsona bi morale "novo Evropo" tvoriti neodvisne države v okviru sistema nove legitimacije o narodni in socialni enakopravnosti, ki bi odpravil dotedanjšega, ki je temeljil na zatiranju in nepravčnosti.³⁵ Lahko rečemo, da je bila ta ideja zelo idealistična. Že oktobra 1914 je Seton-Watson informiral britansko zunanje ministrstvo o podrejenem položaju Hrvatov, kot tudi Srbov in Slovencev znotraj Ogrske, ne da bi ob tem omenil konkretnije ozemeljske zahteve jugoslovanskih narodov pri morebitni povojni tvorbi njihove lastne države.³⁶ To še ni pomenilo, da jih ni bilo. Na splošno so se v okviru marsikaterih držav ali političnih skupine kmalu začele pojavljati zahteve glede potencialnih povojnih razmejitev. Britanci so ocenjevali, da so bile želje mnogih prevelike in torej problematične, ker bi "trčile" ob želje drugih. V zvezi z jugoslovanskimi

1875: with an historical review of Bosnia and a glimpse at the Croats, Slavonians and the ancient republic of Ragusa (London, 1877); v srb.-hrv. prevodu izšla 1973 v Sarajevu). Kot dopisnik *Manchester Guardian* se je v letih 1877–1882 naselil v Dubrovniku, potoval po bližnjih in oddaljenih krajih in jih proučeval z arheološkega, zgodovinskega in aktualno-političnega vidika. Zbirka njegovih poročil (*Illyrian letters: a revised selection of correspondence from the Illyrian provinces of Bosnia, Herzegovina, Montenegro, Albania, Dalmatia, Croatia and Slavonia during the troubled year 1877* (London, 1878); v srb.-hrv. prevodu izšla 1967 v Sarajevu) je postala ena najbolj branih del s področja vzhodnega vprašanja. Okoli leta 1876 se je v zdravilišču Marienbad spoznal z dr. Pavlom Turnerjem (1842–1924), ki je bil takrat vzgojitelj pri baronu Leopoldu von Edelsheim-Gyulaiju. Postala sta dobra prijatelja in si redno dopisovala glede aktualnih političnih razmer, predvsem južnoslovanskega vprašanja. V UKM med raritetami hranijo tudi knjigo Arthurja Evansa iz Turnerjeve zapuščine z naslovom *The Austrian War against Publicity. s.l.s.a* z vpisom darujočega avtorja. Po prvi svetovni vojni je Evans v člankih v *Manchester Guardianu* branil jugoslovanske politične težnje pred italijanskimi v Dalmaciji. Iz časa vojne in tik po njej sta še dve publikaciji iz Turnerjeve zapuščine, ki jih hrani UKM; prva je *Les Slaves de l'Adriatique et la Route continentale de Constantinople* (v dveh izdajah: (London, 1916) ter prevod v španščini (Buenos Aires, 1917)) in druga *L'Italie et les Yougoslaves. Une Situation dangereuse* – prevod članka iz *Manchester Guardian*, objavljenega 28. december 1818 (Pariz, 1919) (Mateja Matjašič Friš, "Spomini iz mojega življenja" dr. Pavla Turnerja", *Studia Historica Slovenica* 1, št. 1 (2001), str. 240–245).

³³ Seton-Watson in Seton-Watson, *The Making of a New Europe*, str. 29, 31, 33–34, 43–54, 62, 64–67, 69, 72–75, 77–78, 80–84, 88–90, 92, 96 in 98–100; cfr. Beniamino Salvi, *Il movimento nazionale e politico degli sloveni e dei croati. Dall'Illuminismo alla creazione dello stato jugoslavo (1918)* (Trieste, 1971), str. 207.

³⁴ Seton-Watson in Seton-Watson, *The Making of a New Europe*, str. 57.

³⁵ Npr. Arthur J. May, "R. W. Seton-Watson and British Anti-Hapsburg Sentiment", *American Slavic and East European Review* 20, št. 1 (1961), str. 40–54; Péter László, "R. W. Seton-Watson's Changing Views on the National Question of the Hapsburg Monarchy and the European Balance of Power", *The Slavonic and East European Review* 82, št. 3 (2004), str. 655–679.

³⁶ R. W. Seton-Watson to Foreign Office, 1. oktober 1914, v: R. W. Seton-Watson and Yugoslavs. *Correspondence 1906–1941*. Knj. I: 1906–1918 (London–Zagreb, 1976), dok. 109, str. 180 (dalje: R. W. Seton-Watson and Yugoslavs. *Correspondence* /I).

željami po bodočih mejah se je Seton-Watson januarja 1915 pogovarjal s srbskim regentom Aleksandrom Karađorđevićem, ki je pokazal zemljevid bodoče Jugoslavije. Te meje so se skladale z enim izmed treh predlogov razmejitve, ki jih je pripravil znani geograf in antropolog, srbski profesor Jovan Cvijić (bil je tudi rektor Univerze v Beogradu in nato član Medzavezniške plebiscitne komisije, ki je skrbela za izvedbo koroškega plebiscita). Omeniti moramo, da regent ni predstavil najbolj ekstremnega predloga. Če se na tem mestu osredotočimo le glede pripadnosti Prekmurja, ki sicer ni bilo neposredno omenjeno, regent ni soglašal z zahtevami "ekstremistov" ("*extremists*"), ki so zahtevali, da bi meja od Radgone proti Donavi potekala vsaj na neki točki severno od Drave in Mure, tako da bi v sklop Jugoslavije prešla Velika Kaniža in Pécs.³⁷ Sklepamo lahko, da bi v njen sklop prešel tudi vsaj del Prekmurja. Seton-Watson je ekstremne zahteve ocenjeval kot pretirane, saj je bilo potrebno upoštevati geografske značilnosti območja, s čimer je očitno soglašal tudi sam vrhovni predstavnik Srbije. Vsaj del Prekmurja bi torej tudi po predlogu regenta Aleksandra ostal izven jugoslovanske države.

London je o razmerah med južnoslovanskimi narodi prejel veliko podatkov tudi s strani omenjenega Evansa, ki se je tako kot Seton-Watson in Steed med vojno še najbolj posvečal skoraj brezupnemu vprašanju, kako omejiti italijanske zahteve. Aprila 1915 je sestavil izčrpen memorandum, dolg 37 strani, in ga predložil zunanjemu ministrstvu (*Foreign Office*). Osredotočil se je zlasti na vprašanje odnosov z Italijo v okviru bodoče razmejitve na obali Dalmacije, omenil pa je tudi razmere na Ogrskem in s tem madžarizacijo v preteklosti ter nasilje madžarskih čet nad Srbi na začetku vojne. Zanj se je že tedaj začela razvijati dolgoročna ideja o jugoslovanski državnosti (ali pa veliki Srbiji), ki bi se morala raztezati na zahodu Jadrana, na severu pa do Drave in Mure.³⁸ S tem je nakazal nedefinirano območje okoli reke Mure, kar bi nas lahko vodilo k sklepanju, da Evansu ni bil povsem jasen obseg slovenskega etničnega ozemlja in torej tudi Prekmurja. Vendar je naslednje leto ta dvom odpravil. Aprila 1916 je namreč svoje predavanje (iz januarja istega leta) o prihodnosti Jugoslovancev objavil v pomembni reviji *The Geographical Journal*, ki jo je izdajalo britansko geografsko društvo *Royal Geographical Society* v sodelovanju z *Institute of British Geographers*. Objava je torej izšla v nadvse prestižni in za tisti čas relevantni reviji. V svoji analizi je Evans ponovno prikazal najbolj relevantne značilnosti jugoslovanskih narodov in vnovič poudaril njihove odnose z italijansko državo, ob tem je opozoril tudi na bodoče možnosti oziroma težave. Ni pozabil omeniti

³⁷ R. W. Seton-Watson, memorandum: *Conversation with Crown Prince Alexander*, 12. 1. 1915, v: prav tam, dok. 117, str. 192–193.

³⁸ TNA FO 371/2376/51706, Arthur Evans: *Memorandum on The National Union of the Southern Slavs and the Adriatic Question, April 1915*, str. 7, 14 in 27.

Sir Arthur John Evans, britanski arheolog in publicist, je bil velik podpornik ideje o združitvi južnih Slovanov (Wikimedia Commons)

madžarizacije raznih predelov bodoče jugoslovanske države. V poglavju o Slovencih se je dotaknil Prekmurja, o katerem je zapisal naslednje: "*A compact Slovene population occupies a great part of the valley of the Drave extends beyond the Mur.*" Na koncu je dodal zemljevid, ki ga je izdelal sam. Na njem je nekoliko poenostavljeno zarisal slovensko prisotnost na severovzhodu, a vendar tako, kot bi si to očitno Slovenci želeli – namreč severovzhodno od reke Mure.³⁹ Pri Evansu je torej možno opaziti vsaj osnovno lociranje prekmurskih Slovencev.

³⁹ "Strnjeno območje poselitve slovenskega prebivalstva se nahaja v velikem delu doline reke Drave, razteza pa se tudi preko Mure." (Arthur Evans, "The Adriatic Slavs and the Overland Route to Constantinople", *The Geographical Journal* 47, št. 4 (1916), str. 254 in priloženi zemljevid: *Diagrammatic Map of Slav Territories east of the Adriatic by Sir Arthur Evans* (dalje: Evans, "The Adriatic Slavs and the Overland Route to Constantinople").

To seveda še ni pomenilo kakršnekoli podpore k priključitvi Prekmurja v sklop prihodnje jugoslovanske države, je pa obstajalo vsaj v najvišjih akademskih krogih zavedanje o etnični strukturi tega območja.

Več podatkov o superiornem madžarskem odnosu do Hrvatov je možno dobiti v tajnih priročnikih, ki so jih britanski izvedenci sestavljali že med vojno, da bi svoji delegaciji na povojni mirovni konferenci nudili strokovno podlago pri pogajanjih. Izmed vseh 193 takih ekspertiz oziroma internih študij o potencialnih problemih povojne Evrope in sveta⁴⁰ so štiri neposredno ali posredno obravnavale Slovence. V priročniku o jugoslovanskem gibanju, *The Jugo-Slav Movement*, so bili največ pozornosti deležni drugi Jugoslovani. Ob tem so omejene zgodovinske in takratne razmere na ogrskem delu dvojne monarhije, predvsem nasprotovanje Hrvatov in Srbov madžarski in hkrati avstro-ogrski oblasti.⁴¹ Omemba Prekmurja se pojavi le enkrat, in sicer v priročniku z naslovom *The Slovenes*, kjer so britanski izvedenci zapisali, da je to "slovenska pokrajina zahodne Ogrske" ("*.../ the Slovene district of West Hungary*"), imenovana sicer "Medžimurje" ("*Medjumurje*"),⁴² kar je pravzaprav zgrešeno, saj območje Medžimurja leži vzhodneje od Prekmurja in ga je potrebno obravnavati v kontekstu hrvaško-madžarskih odnosov. Ugotavljamo, da so britanski izvedenci v priročnikih za druga območja slovenske poselitve zapisali veliko več podatkov o njihovih zgodovinskih izkušnjah, političnem in družbeno-kulturnem razvoju ter izobraževanju, zlasti v primeru Primorske in Istre pa so dodali še številčne ocene o zapleteni etnični sliki.⁴³ Kljub temu lahko rečemo, da so bili, podobno kot Evans, na tekočem (vsaj) o večinsko slovenski etnični podobi prekmurskega območja.

Prekmurje se ni, kot je pravilno zapisal eden izmed vodilnih slovenskih zgodovinarjev Vasilij Melik, posebej omenjalo v pred- in medvojnih slovenskih zahtevah.⁴⁴ To je razvidno tudi v prizadevanjih nekaterih slovenskih in hrvaških politikov, ki so bili med prvo svetovno vojno v emigraciji in so si z delovanjem

⁴⁰ Podrobneje Bajc, "Posredniška vloga britanske diplomacije", str. 294–297.

⁴¹ TNA, fond Foreign Office: Peace Conference of 1919 to 1920: Handbooks (dalje: FO 373), FO 373/1/15, *The Jugo-Slav Movement*, March 1919, str. 6, 9–22, 26, 33 in 37. Fotoreprodukcija v: *Yugoslavia Political Diaries 1918–1965*. Vol. 1: 1918–1926, ur. Robert L. Jarman (Slough, 1997), str. 3–57; prevod v slovenščino in prepis angleškega originala v: *Slovinci v očeh imperija. Priročniki britanskih diplomatov na pariški mirovni konferenci leta 1919 / The Slovenes in the Eyes of the Empire. Handbooks of the British Diplomats Attending the Paris Peace Conference 1919*, ur. Ernest Petrič et al. (Mengeš, 2007), str. 63–111 in 327–370 (dalje: *Slovinci v očeh imperija*).

⁴² TNA FO 373/1/16, *The Slovenes*, January 1919, str. 12. Prevod v slovenščino in prepis angleškega originala v: *Slovinci v očeh imperija*, str. 43–62 in 307–326.

⁴³ TNA FO 373/1/16, *The Slovenes*, January 1919; TNA FO 373/1/13, *The Austrian Littoral*, April 1919; TNA FO 373/1/15, *The Jugo-Slav Movement*, March 1919; TNA FO 373/1/12, *Carniola, Carinthia and Styria*, September 1919. Slovenski prevodi in prepisi angleških izvornikov vseh teh priročnikov v: *Slovinci v očeh imperija*.

⁴⁴ Melik, *Slovinci 1848–1918*, str. 634 in 706.

tam prizadevali za jugoslovansko združitev v okviru etničnih meja. V ta namen so večkrat informirali vlade zavezniških sil o razmerah in dogajanju v domovini. V prvi vrsti so to bili pripadniki Jugoslovanskega odbora. Eden izmed njegovih soustanoviteljev, novinar Frano Supilo, je 7. januarja 1915 britanskemu zunanjemu ministru poslal tajno spomenico, v kateri je razlagal, kako južni Slovani predstavljajo konkretno oviro nemški širitvi, t. i. *Drang nach Osten*. Obenem je omenjal, da je od druge polovice 19. stoletja nemški svet s pomočjo Madžarov stalno izvajal pritisk na južne Slovane, ki so storili vse, kar je bilo v njihovi moči, da so Nemcem in Madžarom preprečevali širjenje. Južni Slovani bodo po prepričanju pisca spomenice tudi po vojni ostali na mestu svoje poselitve, moralo pa bi biti tudi v skupnem interesu zaveznikov, da se konsolidirajo in utrdijo. Supilo je hkrati trdil, da se morajo vsi južni Slovani osvoboditi izpod Avstro-Ogrske in Nemčije, saj bo njihova državna tvorba nujno potrebna za vzdrževanja miru v Evropi. Spomenici je bila priložena priloga o ekonomskih razmerah na območju poselitve južnih Slovanov. Na tem mestu je med drugim poudarjeno, da sta si avstrijska, še zlasti pa ogrska polovica monarhije nadvse prizadevali, da se južni Slovani ne bi gospodarsko razvili. To se je najbolj kazalo v neurejeni železniški infrastrukturi.⁴⁵ Supilo je torej nakazal najbolj relevantne prednosti jugoslovanske združitve za zaveznike, Prekmurja pa ni posebej omenjal.

Jugoslovanski odbor je nekaj mesecev za tem, natančneje 6. maja 1915, zunanjemu ministru Francije Théophileu Delcasséju in ruskemu poslaniku v Parizu Alexanderu Izvolskyemu predal spomenico. Devet dni kasneje je podobno izročil še britanski vladi. V njej je prikazan, kot piše avtor prvega zgodovinskega orisa Jugoslovanskega odbora Albin Ogris, brezkompromisni jugoslovanski program, ki je zahteval "/.../ zedinjenje vsega ozemlja, kodr biva naše ljudstvo v kompaktnih masah, torej celo Primorje s Trstom in Istro, južno Koroško in Štajersko, Prekmurje, Banat, Bačko in Medmurje."⁴⁶ Jugoslovanski odbor je v spomenici torej zahteval tudi Prekmurje, kar pa očitno ni prepričalo vodje britanske diplomacije Edwarda Greya, ki je avgusta istega leta pripravil predlog o nastanku jugoslovanske države, v kateri naj ne bi bilo območja, ki ga je Londonski memorandum (poznamo ga kot *pakt*, s katerim so aprila 1915 zavezniki v tajnosti prepričali Italijo, da je stopila na njihov stran v vojni⁴⁷) dodelil Italiji, kot tudi ne Prekmurja, kar je v obširnem delu o

⁴⁵ TNA FO 371/2241/4404, Frano Supilo to Edward Grey (Secret): *Memorandum Respecting the Southern Slavs*, 7. 1. 1915 in Appendix: *Economic Conditions of the Southern Slav Lands*.

⁴⁶ Albin Ogris, *Borba za jugoslovansko državo. Načrt zgodovine in delovanja jugoslovanskega odbora v Londonu za časa svetovne vojne* (Ljubljana, 1921), str. 15–16 (dalje: Ogris, *Borba za jugoslovansko državo*).

⁴⁷ O pravilnem poimenovanju in stanju raziskav tega tajnega dogovora v Gorazd Bajc, "Dieci mesi che sconvolsero la Venezia Giulia. Il Memorandum di Londra 1915: questioni storiografiche e dettagli terminologici", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 825–850.

odboru zapisala češka zgodovinarica Milada Paulova (njena knjiga iz leta 1925 je zelo vplivala na jugoslovansko produkcijo zgodovinopisja⁴⁸): "Nije u njemu bilo ni Međmurja, ni Prekomurja, ni Baranje, ni Bačke, ni Banata, a da i ne govorimo o Crnoj Gori."⁴⁹

Zgornji zapis je predstavljal le enega od primerov neskladnega pogleda uradnih krogov Londona z zahtevami Jugoslovanskega odbora. Pri tem je ključno vlogo odigralo dejstvo, da so Britanci večino let prve svetovne vojne računali na povojno ohranitev Avstro-Ogrske. Šele leta 1918 so začeli nakazovati možnosti za razpad dvojne monarhije in tega so se, če sodimo po Ogrisovem pisanju, člani Jugoslovanskega odbora dobro zavedali.⁵⁰ Do tega zasuka v razmišljanju je prišlo tudi zaradi neuspešne politike ločitve Avstro-Ogrske od Nemčije. Da bi oslabil nasprotnico v vojni, so vedno bolj podpirali tam živeče narode, ki so stremeli po avtonomiji ali pa samostojnosti. Nova britanska politika se je začela konkretizirati na začetku junija s priznanjem vojske in narodnega sveta Čehov.⁵¹ Obenem je bilo za celotno medvojno delovanje Jugoslovanskega odbora značilno, da je bil večkrat v sporu s srbsko stranjo. *Foreign Office* si je zlasti na koncu vojne zaman prizadeval, da bi obe strani vendarle našli skupni jezik. Nesoglasja so se povečevala s tistimi črnogorskimi krogi, ki se lastni monarhiji niso želeli odpovedati.⁵² Sklenemo lahko, da jugoslovanske ozemeljske zahteve v prvih letih vojne niso bile za Veliko Britanijo sploh aktualne. Ta je morala predvsem upoštevati zahteve nekaterih drugih držav, v prvi vrsti Italije.

Izmed slovenskih članov Jugoslovanskega odbora je bil najaktivnejši pravnik Bogumil Vošnjak. V svojem najpomembnejšem in najobsežnejšem delu, *A Bulwark against Germany*, ki ga je dokončal pozimi 1915, izšlo pa je šele spomladi 1917 pri pomembni britanski založbi *G. Allen & Unwin*⁵³, je tudi Vošnjak obtoževal Madžare, da so večkrat z Nemci v preteklosti izvajali politiko, ki je škodila jugoslovanskim narodom. Z njo so nadaljevali v medvojnih letih.⁵⁴ Pri

⁴⁸ Jan Hálek in Boris Moskovič, "'The Milada Paulová's Syndrome' – The Life's Work of the Czech Scholar and its Influence on the Historiography in the Socialist Yugoslavia", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 1071–1092.

⁴⁹ Milada Paulová, *Jugoslavenski odbor. Povijest jugoslavenske emigracije za svjetskog rata od 1914.–1918.* (Zagreb, 1925), str. 124.

⁵⁰ Ogris, *Borba za jugoslovensko državo*, str. 17.

⁵¹ Npr. Mark Cornwall, *The Undermining of Austria-Hungary: The Battles for Hearts and Minds* (London–Basingstoke, 2000), str. 221–222.

⁵² Bajc in Matjašič Friš, "Prednosti Italije pri zasedbi Julijske krajine ob koncu prve svetovne vojne", str. 521–525.

⁵³ Cfr. Aleksandra Gačić, *Bogumil Vošnjak. Politik in diplomat* (Ljubljana, 2017), str. 110. (dalje: Gačić, *Bogumil Vošnjak*).

⁵⁴ Bogumil Vošnjak, *A Bulwark against Germany. The Fight of the Slovenes, the Western Branch of the Jugoslavs, for National Existence* (London, 1917), str. 97–98, 120, 126, 156, 160, 174, 214–215 in 227–228.

tem je izpostavil Hrvate.⁵⁵ Vošnjak je ocenjeval, da se je zaradi preteklih napak razvila nemško-madžarska hegemonija.⁵⁶ Slovenske prisotnosti v Prekmurju se je dotaknil le v treh krajših generičnih opisih poseljenosti najbolj jugozahodnega ogrskega dela. Prvič ga je omenil v kontekstu slovenskega jezikovnega ozemlja: "/.../ *that Slovene linguistic territory extends for some distance into Italy, and that several counties in western Hungary are likewise inhabited by Slovenes*";⁵⁷ na drugem mestu je zapisal, da Slovenci poseljujejo "/.../ *the lands between the Mura, the Triglav, the Soca (Isonzo), and the Adriatic shore as far as Reka (Fiume) /.../*";⁵⁸ tretji zapis se nanaša na imena najstarejših mest na jugozahodu Ogrske: "*The oldest towns in South-Western Hungary are of Slovene origin as the names of many of the principal towns show to this day*."⁵⁹ V svojem drugem delu z naslovom *A Dying Empire*, ki je izšlo leto kasneje ponovno pri založbi *G. Allen & Unwin*, je Vošnjak ponovil osnovne podatke o madžarizaciji in politiki Madžarov s ciljem hegemonije na Ogrskem, čeprav je popis iz leta 1890 jasno pokazal, da so Madžari v tej polovici monarhije predstavljali le šibko večino. Trdil je, da njihova meja na zahodu z Avstrijo ni naravna, ravno tako ne na jugu z Jugoslovani. Do svojega prebivalstva niso bili pravični, a isto je veljalo tudi za nemško prebivalstvo avstrijske polovice monarhije. Avstro-Ogrsko je označil kot krut anahronizem oziroma imperij, kjer ni bilo civilnih svoboščin, zaradi česar je ni bilo moč označiti za moderno državo.⁶⁰ Obravnavana knjiga vsebuje tudi krajše splošno poglavje na osmih straneh o Slovencih. Na tem mestu je Vošnjak podal najosnovnejše podatke o slovenski preteklosti, glede poseljenosti pa je precej poenostavljeno – in pravzaprav zgrešeno – zapisal, da je reka Mura na Štajerskem predstavljala na tem območju zgornjo mejo.⁶¹ Podobno je zapisal tudi v podpoglavju *Jugoslavia*.⁶² Lahko sicer rečemo, da si je Vošnjak, podobno kot drugi člani odbora, prizadeval tedanje svetovne velesile le seznaniti z najosnovnejšimi dejstvi o Jugoslovanih in njihovem območju poselitve in si torej ni mogel privoščiti podrobnejših opisov Prekmurja. Nenazadnje je bil njegov poglavitni cilj (podobno kot Supilov) opozoriti na nevarnost nemškega prodora proti Jadranu. Temu bi bodoča jugoslovanska država predstavljala

⁵⁵ Prav tam, str. 126, 179 in 241.

⁵⁶ Prav tam, str. 92.

⁵⁷ "/.../ da se slovensko jezikovno ozemlje deloma razprostira v Italijo, Slovenci pa naseljujejo tudi več okrajev na zahodnem delu Madžarske." (Prav tam, str. 25).

⁵⁸ "/.../ dežele med Muro, Triglavom, Sočo (Isonzo) in jadransko obalo do Reke (Fiume)." (Prav tam, str. 29).

⁵⁹ "Najstarejša mesta na jugozahodu Madžarske so slovenskega izvora, kar do danes kažejo imena številnih najpomembnejših mest." (Prav tam, str. 46).

⁶⁰ Bogumil Vošnjak, *A Dying Empire. Central Europe, pan-Germanism, and the Downfall of Austria-Hungary* (London, 1918), str. 141–143, 148, 169, 172–172 in 185.

⁶¹ Prav tam, str. 65–66.

⁶² Prav tam, str. 117.

najučinkovitejšo oviro, zaradi česar bi bili Britanci in tudi druge zavezniki zainteresirani za njen nastanek.

Vošnjakova dela, kot tudi dela nekaterih drugih članov Jugoslovanskega odbora, so bila poznana v zavezniških krogih in lahko si predstavljamo, da so imela določen vpliv. *A Dying Empire* so na primer, kot piše Uroš Lipušček, kot neke vrste priročnik o Sloveniji uporabljali v okviru ameriškega *State Departmenta* in posebne študijske skupine *Inquiry*, ki je pripravljala gradivo za mirovno konferenco v Parizu,⁶³ čeprav knjiga ne vsebuje ravno veliko podatkov o slovenskem območju in Slovencih. V tajnih priročnikih Britancev, ki so obravnavali Slovence, pa je v seznamu referenčne literature navedeno Vošnjakovo delo *A Bulwark against Germany*.⁶⁴ Omeniti velja še sintezo iz leta 1918, napisano na 48 straneh, o razmerah med slovanskimi narodi in Avstro-Ogrsko, ki jo je napisal eden izmed britanskih profesorjev Frances May Dickinson Berry. Na njenem začetku je navedel obe Vošnjakovi deli. Zapisal je, kako so Madžari (tudi s pomočjo Nemcev) druge narode močno zatirali. Kot edino možnost po koncu vojne za razrešitev narodnostnega problema v tej srednjeevropski monarhiji je videl v "popolni ločitvi" ("*complete separation*")⁶⁵ južnih Slovanov od Ogrske. Podobno je predvidel tudi za Čehe in Slovake. V svoji brošuri sicer ni pojasnil, kakšne naj bi bile nove razmejitve.

Sistematična in poglobljena analiza britanskih pogledov na Slovence pred koncem prve svetovne vojne bo predstavljena ob kaki drugi priložnosti, je pa že iz teh skopih podatkov razvidno, da so se strokovnjaki Velike Britanije dobro zavedali, kako pereče je bilo vprašanje nacionalnih sporov na Ogrskem, predvsem madžarska politika zatiranja nekaterih slovanskih skupin (zlasti Hrvatov,⁶⁶ kar naj bi bilo tudi pogosto omenjeno v debatah britanskega parlamenta⁶⁷). Tem skupinam so pripadali tudi Slovenci, živeči v Prekmurju, čeravno jih praviloma niso posebej omenjali. Med vojno je bilo namreč odprtih kar veliko drugih vprašanj, ki so bila za Britance očitno prioritarna, pa tudi med samimi jugoslovanskimi politikami Prekmurje ni prihajalo do izraza.

⁶³ Lipušček, *Ave Wilson*, str. 156; Aleksandra Gačić, "Slovenci v Jugoslovanskem odboru in Londonski memorandum", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 1059. Čeprav Vošnjaku, ko je bil med vojno v ZDA, ni uspelo navezati stikov z *Inquiryjem* (Lipušček, *Ave Wilson*, str. 44–45; Uroš Lipušček, "Ameriški strateški načrti med prvo svetovno vojno in Slovenci", v: *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, ur. Andrej Rahten in Janez Šumrada (Ljubljana, 2011), str. 55). O Vošnjakovem vplivu v *State Department* cfr. Jože Pirjevec, "*Trst je naš!*" *Boj Slovencev za morje (1848–1954)* (Ljubljana, 2007), str. 98.

⁶⁴ Cfr. Bajc, "Diplomacija Velike Britanije in Slovenci", str. 100–102; glej tudi Uroš Lipušček, "Slovenci in Londonski pakt", v: *Velika vojna in Slovenci 1914–1918*, ur. Peter Vodopivec in Katja Kleindienst (Ljubljana, 2005), str. 56.

⁶⁵ F. May Dickinson Berry, *Austria-Hungary and her Slav Subjects* (London, 1918), str. 26–27, 37 in 43 (citat).

⁶⁶ TNA FO 373/1/15, *The Jugo-Slav Movement*, March 1919, str. 13 in 33–34; TNA FO 373/1/10, *Croatia-Slavonia and Fiume*, March 1919, str. 41–44 in 65–66.

⁶⁷ Cfr. Gačić, *Bogumil Vošnjak*, str. 109.

Prekmurje ob prevratu

Z majniško deklaracijo konec maja 1917 so jugoslovanski poslanci avstrijskega dela Avstro-Ogrske, združeni v Jugoslovanskem klubu, v dunajskem parlamentu zahtevali združitev vseh ozemelj monarhije, kjer so živeli Slovenci, Hrvati in Srbi, "pod žezlom habsburške – lotarinške dinastije v samostojno državno telo, ki bodi prosto vsakega narodnega gospodstva tujcev in zgrajeno na demokratičnem temelju /.../".⁶⁸ Omembo Habsburžanov je zelo verjetno narekovala previdnost zaradi pripadnosti Avstro-Ogrski, ob tem pa do sredine leta 1918 med slovenskimi politikami še ni bilo tiste prave odločenosti, da bi se popolnoma politično odmaknili od dvojne monarhije.⁶⁹ Med vojno se je jugoslovanska ideja sicer razvijala tudi med Slovenci, a le med redkimi posamezniki, ki jim je uspelo takoj emigrirati in so nato delovali v okviru že omenjenega Jugoslovanskega odbora. Zaradi negotove situacije na Slovenskem in v Avstro-Ogrski, kot tudi razmerja na bojiščih na Balkanu, saj so spodleteli vsi poskusi antantnih sil, da bi na tem območju omajali položaj centralnih sil, na soški fronti pa so bile italijanske čete potisnjene nazaj, so se porajali dvomi o realizaciji smernic Majniške deklaracije.

Ne glede na to se je po posegu ljubljanskega knezoškofa Antona Bonaventura Jegliča jeseni 1917 začelo množično zbiranje podpisov v podporo majniški deklaraciji (t. i. deklaracijsko gibanje), ki je do poznega poletja 1918 zajelo večino slovenskega etničnega ozemlja. Iz podatkov o več kot 325.000 zbranih podpisih, ki jih je skrbno preučila in seštela Vlasta Stavbar,⁷⁰ je razvidno, da deklaracijsko gibanje ni zajelo Prekmurja. To pa še ne pomeni, da so tamkajšnji Slovenci nasprotovali ideji po združitvi z ostalimi rojaki, a so jih omejevale določene specifike v okviru ogrskega dela monarhije, kar smo že omenili.

Čeprav v sami Majniški deklaraciji ni neposredno omenjeno, katero ozemlje naj bi se združilo, pa večjih dvomov ni, da je bil mišljen tudi celoten slovenski etnični prostor s Prekmurjem vred. To je avgusta 1917 nakazala tudi tedaj naj-

⁶⁸ Prepis deklaracije v slovenskem jeziku dobimo npr. v *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914. – 1919.*, ur. Ferdo Šišić (Zagreb, 1920), str. 94, dok. 54; Janko Pleterski, *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Politika na domačih tleh med vojno 1914– 1918* (Ljubljana, 1971), str. 116; Janko Prunk, *Slovenski narodni programi. Narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945* (Ljubljana, 1986), str. 174. V nemščini pa npr. v Momčilo Zečević, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921. Od majniške deklaracije do vidovdanske ustave* (Maribor, 1977), str. 64.

⁶⁹ Npr. Jurij Perovšek, *Slovenska osamosvojitve v letu 1918. Študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov* (Ljubljana, 1998), str. 13–15 (dalje: Perovšek, *Slovenska osamosvojitve v letu 1918*).

⁷⁰ Vlasta Stavbar, *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje: slovenska politika v habsburški monarhiji, od volilne reforme do nove države (1906–1918)* (Maribor, 2017), str. 228 in 236 (dalje: Stavbar, *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje*).

pomembnejša slovenska stranka, katoliška Vseslovenska ljudska stranka.⁷¹ Oktobra istega leta so Slovenci, živeči v ogrski polovici monarhije, v glasilu stranke *Slovenec* izrazili vero v jugoslovansko združitev. Želeli so si pomoči Slovencev iz avstrijske polovice, ki bi jih s tem rešili pred potopom Ogrske.⁷² Zanimiva sta tudi skicirana zemljevida, ki prikazujeta obseg bodoče Jugoslavije. Narisal ju je pesnik in duhovnik na Koroškem Tomaž Ulbing v letu 1917 ali 1918 (na zemljevidu je ročno zapisana letnica 1917/1918). Služila sta pri pojasnjevanju razlogov v prid podpisovanja Majniške deklaracije. Pri obeh je razvidno, da je Ulbing v sklop jugoslovanske države zaobjel tudi območje Prekmurja.⁷³

28. septembra 1918, na prvi seji Narodnega sveta za Štajersko v Mariboru, ki je v svojem delovanju pozornost usmeril tudi na slovensko etnično območje na levem bregu Mure, so za izvedenca za Prekmurje določili profesorja in teologa dr. Matijo Slaviča. Omenjeni organ je začel z zbiranjem gradiva o območju, potekale so priprave za njegovo vojaško zasedbo ob primernem času, organizirani so bili tudi shodi. Prvi je bil izveden 20. oktobra 1918 v Murski Soboti.⁷⁴ Devet dni kasneje so se razmere z nastankom Države Slovencev, Hrvatov in Srbov dodatne spremenile. Omenjena tvorba je nastala z namenom združitve jugoslovanskih narodov, ki so do tedaj živeli v okviru Avstro-Ogrske (1. decembra se je združila s Srbijo in Črno Goro v Kraljevino SHS), vendar se ji niso uspeli pridružiti vsi, ki so živeli v ogrski polovici dvojne monarhije, med njimi tudi Prekmurci.⁷⁵ Prekmurje je torej ponovno zaznamovalo drugačen razvoj dogodkov v primerjavi z večino drugih slovenskih dežel. Bili so še vedno vpeti v ogrski državni okvir, čeprav se je tudi slednji spremenil zadnjega oktobra 1918 z razglasitvijo nove madžarske republike pod vodstvom grofa Mihálya Károlya.

V Prekmurje so konec decembra 1918 posegle hrvaške enote in ga uspele večinsko zasesti, a so se morale v prvih dneh januarja naslednjega leta umakniti pred madžarsko vojsko.⁷⁶ Pregledani viri iz Londona teh dogajanj posebej ne omenjajo. Veliko več pozornosti so britanski krogi namenjali nevarnosti boljše-vizma, ki ga je ta predstavljal tudi na severovzhodu slovenskega etničnega ozemlja. V prvem polletju po koncu vojne so se po Evropi krepila revolucionarna gibanja. Na Madžarskem so dosegla vrhunec marca 1919, ko je bil grof Károlyi prisiljen predati vajeti države Béli Kunu. S tem se je udeležil prvi konkretnější boljševiški poskus izven Rusije. O pomenu tega vidika bomo več zapisali v zadnjem delu pričujočega članka.

⁷¹ Jurij Perovšek, *Slovenski prevrat 1918. Položaj Slovencev v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov* (Ljubljana, 2018) (dalje: Perovšek, *Slovenski prevrat 1918*), str. 18.

⁷² Prav tam, str. 23.

⁷³ Stavbar, *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje*, str. 214.

⁷⁴ Sedar, *Prekmurje*, str. 27 in 37.

⁷⁵ Perovšek, *Slovenska osamosvojitev v letu 1918*, str. 62; Perovšek, *Slovenski prevrat 1918*, str. 9 in 75.

⁷⁶ Vinaver, *Jugoslavija i Madarska*, str. 25; Dragan Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju* (Ljubljana, 2008), str. 127–130.

Prekmurje na mirovni konferenci v Parizu

Po koncu prve svetovne vojne se je politična podoba Panonske nižine popolnoma spremenila, saj se je po razpadu dvojne monarhije večinsko razdelila med tri države, in sicer Romunijo, Kraljevino SHS in Madžarsko. Manjši del Panonske nižine je segal tudi na Češkoslovaško in v Avstrijo. Kot piše Andrej Mitrovič, eden izmed strokovnjakov za problematiko diplomatskih pogajanj na pariški mirovni konferenci, so se Romunija, Kraljevina SHS in Madžarska sklicevale na t. i. moderna načela pri urejanju mejnih vprašanj ter na načelo narodnosti. Problematika razmejitev je bila seveda otežkočena, ker je bila struktura prebivalstva dela obravnavanega območja etnično mešana. Pri tem ni šlo le za Romune, Madžare in Jugoslovane, ampak tudi za manjše etnične skupine Nemcev, Slovakov in Rutenov. Lahko rečemo, da so v Bukarešti, Budimpešti in Beogradu izražali sorazmerno velike teritorialne želje.⁷⁷

Jugoslovanska delegacija je na konferenci v Parizu uradno delovala kot delegacija Kraljevine Srbije, saj Kraljevina SHS še ni bila uradno priznana.⁷⁸ Od pomembnejših držav so jo 7. februarja 1919 najprej priznale najprej ZDA, Velika Britanija je to storila 1. junija istega leta, štiri dni kasneje pa še Francija. Naposled so 28. v mesecu jugoslovansko državo priznale vse tiste države, ki so podpisale mirovni sporazum z Nemčijo v Versaillesu (Kraljevina SHS je bila namreč med njegovimi podpisnicami).⁷⁹ Nova jugoslovanska država je imela odprta ozemeljska vprašanja in s tem težave z vsemi svojimi sosedi, razen z Grčijo,⁸⁰ zaradi česar je morala biti diplomatsko aktivna na več frontah. Najbolj zapleteno je bilo vprašanje razmejitve Julijske krajine, zlasti zaradi Reke, ki je postala glavni simbol italijansko-jugoslovanskih sporov, a tudi problem razmejitve drugih območij ni bil enostavno rešljiv.

Med zahtevami jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci se v literaturi omenja tudi možnost t. i. koridorja, ki bi Jugoslavijo teritorialno povezoval s Češkoslovaško. Ta ideja je bila pomembna za Prekmurje, saj bi lahko potekal preko njega in bi tako avtomatično prešlo v okvir Kraljevine SHS. V pričujočem članku bomo to idejo predstavili le v njenem najosnovnejšem orisu. Načrt za vzpostavitev koridorja sega v leto 1914. Vodilni politik, ki si je prizadeval za ustanovitev češkoslovaške države, Tomáš Garrigue Masaryk, je v svojih spominih sredi tridesetih let zapisal, da se "/.../ mu dvesto kilometrov dolg koridor, ki bi ločeval Madžare od Avstrijcev ter povezoval južno Slovaško s Prekmurjem ni zdel mogoč, a precej politikov na eni in drugi strani je idejo sprejelo z

⁷⁷ Mitrovič, *Jugoslavija na konferenci mira*, str. 5.

⁷⁸ O dilemah formalnopravnega statusa Jugoslovanov na mirovni konferenci prav tam, str. 61–63.

⁷⁹ Lederer, *La Jugoslavia*, str. 170, 237 in 254.

⁸⁰ Vse zahteve v prav tam, str. 113–124.

navdušenjem.⁸¹ Med prvo svetovno vojno je med Britanci možnost koridorja omenjal Evans,⁸² Seton-Watson pa je razmišljal o potrebi po gospodarskih dogovorih med Madžari in Čehi, da bi v bodoče lahko oboji uporabljali reško pristanišče.⁸³ Trgovanje preko tega pristanišča bi se torej nadaljevalo tudi po vojni. Vošnjak je v svoj vojni dnevnik 18. junija 1915 zapisal, kako je na sestanku s svetovalcem zunanjega ministra Edwarda Greya Ronaldom M. Burrowsom slednji dal vedeti, da si zavezniki (s čimer je očitno mislil na Veliko Britanijo in Francijo, ne pa Italijo) ne želijo, "da bi bila Ogrska večno zadovoljna. Radi tega bo treba, da bo imela svoj izhod na morje. Reka bi morala biti prosta luka za Ogrsko, v političnem oziru pa pri/pa/dati Hrvatski." Ne glede na Vošnjakovo razlago sogovorniku, da je Češka v enakem položaju, kot so Madžari in bo zato potrebno vprašanje rešiti istočasno za obe strani,⁸⁴ je tedanje razmišljanje britanskih krogov vsekakor pomenljivo. Očitno so razmišljali o nekaznovanju Madžarske – zaradi tega ji bi bilo potrebno nuditi možnost nadaljnega razvoja in stabilnosti ter nadaljevanje predvojne uporabe reškega pristanišča –, po drugi pa so že poleti 1915 razmišljali, da bi to obmorsko mesto pripadalo Hrvaški, kar je bilo navsezadnje predvideno v nekaj mesecev prej podpisanem tajnem Londonskem memorandumu. Če presojamo na podlagi Vošnjakovega pisanja, slovenskega prostora posebej niso omenjali, a je precej verjetno, da bi bila v okviru takega načrta povezave Jadrana s srednjo Evropo ena izmed možnosti (variant je bilo namreč več⁸⁵) naslednja: za Britance je bila tedaj "končna postaja" Madžarska, za Vošnjaka pa istočasno tudi Češka (ali Češkoslovaška), s tem pa bi bila najbližja pot ravno preko Prekmurja do Gradišćanske (kjer je živela hrvaška manjšina) in dalje do Slovaške. Jasno pa je, da je bila ideja še v povojjih. V Parizu je bilo januarja in februarja 1919 tudi nekaj diskusij okoli te možnosti, a so jo, kot piše Ivo J. Lederer, že 8. marca opustili.⁸⁶

Predstavniki jugoslovanske delegacije so na pariško mirovno konferenco prišli z jasno začrtanimi cilji, kar se razmejevanja tiče. Tudi glede bodoče meje z Madžarsko so bili zelo odločni: najbolj jasne cilje so imeli v zvezi z Banatom in Bačko, medtem ko so bili Baranja, Podravina in Prekmurje v drugem planu. Razmejitev z Madžarsko bi po njihovih predlogih morala potekati na jugu po

⁸¹ Cfr. Borut Klabjan, *Češkoslovaška na Jadranu. Čehi in Slovaki ter njihove povezave s Trstom in Primorsko od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne* (Koper, 2007), str. 90.

⁸² TNA FO 371/2376/51706, Arthur Evans: *Memorandum on The National Union of the Southern Slavs and the Adriatic Question*, April 1915, str. 14.

⁸³ [R. W. Seton-Watson], *draft memorandum, May 1915*, v: R. W. Seton-Watson and Yugoslavs. *Correspondence*(1), dok. 137, str. 222.

⁸⁴ Bogumil Vošnjak, *Dnevnik iz prve svetovne vojne*, ur. Vladimir Kološa (Ljubljana, 1994), str. 57.

⁸⁵ Filip Čuček, "K zgodovini češkoslovaško-jugoslovanskega koridorja (češko-slovenski zorni kot)", *Zgodovinski časopis* 70, št. 1/2 (2016), str. 206–225.

⁸⁶ Lederer, *La Jugoslavia*, str. 124.

reki Donavi, na zahodu in severu pa po Muri z izjemo Prekmurja; jugoslovanski teritorij bi tako zajemal Banat, Bačko z Bajo, Baranjo do Mečeka, levo obalo Drave vse do izliva v Donavo in celotno Prekmurje. Obrazložitve so bile razdeljene na štiri sektorje, Banat, Bačko, Baranjo in Prekmurje. Glede slednjega so zapisali, da je to območje, ki leži med Muro, Kučnico in Rabo ter se na severu razprostira do Monoštra, na vzhodu pa skoraj do Krke. Trdili so, da je izmed 92.000 prebivalcev tega območja večino predstavljal slovenski živelj, zato bi moralo Prekmurje pripasti Kraljevini SHS. V prid temu so navedli zgodovinsko-etnične dokaze, da gre za zadnje predstavnike panonskih Slovanov, ki so pred madžarsko invazijo poseljevali skoraj celotno centralno in zahodno Madžarsko ter bili organizirani v lastno državno telo. Omenili so še, da se na Prekmurje navezuje teritorij jugozahodno od Kaniže, ki je naseljen izključno s Hrvati, ki pa so bratje Prekmurcev.⁸⁷

Že omenjeni zgodovinar Mitrović v enem izmed referenčnih del glede naslovne tematike razlaga, kako je britanska vlada glede vprašanja jugoslovanskih mej še pred samo mirovno konferenco sprejela sklep o iskanju kompromisov med zahtevami na vseh problematičnih območjih, še posebej pa v primeru jugoslovansko-italijanske in jugoslovansko-romunske razmejitve. Prav tako je bila pripravljena posebna linija razmejitve za južno Madžarsko.⁸⁸ Konec novembra oziroma na začetku decembra 1918 so v okviru vojnega ministrstva in zunanjega ministrstva sestavili nekaj internih memorandumov o jugoslovanskih zahtevah in predstavili razne možnosti rešitev razmejitvenih problemov. V dokumentu *The Relations of the Jugo-Slavs with the Entente* je bil tako naveden zemljevid, ki ga je *Foreign Office* predal Arthur Evans. Začrtana meja med Jugoslavijo in Madžarsko bi glede na ta dokument morala potekati od točke na Donavi, kjer se v njo izliva reka Karaš do izliva Tise v Donavo. Nato bi meja potekala po Donavi do sotočja Drave in Mure. Mitrović se obregne na pomanjkanje topografskih podatkov, zaradi česar je Evansovo idejo težko rekonstruirati. Je pa jasno razvidno, da je želel Banat razdeliti na dva dela, izven jugoslovanskih meja pa pustiti severno Bačko, Baranjo, Medžimurje in Prekmurje.⁸⁹ Svoj pogled jugoslovansko-madžarske razmejitve je *Foreign Office* v dokumentu *The Magyar-Jugoslav Frontier* podal tudi Seton-Watson. Po njegovem predlogu bi morala razmejitev biti enostavnejša in sicer od severa po Muri vse do izliva v Dravo in nato po njej do izliva v Donavo.⁹⁰ V memorandumu z dne 25. novembra 1918 je ponovil svoje mnenje o razmejitvi po treh rekah, a je dodal, da bi jugoslovanska stran severno od te meje lahko povsem racionalno

⁸⁷ Mitrović, *Razgraničenje Jugoslavije*, str. 27 in 69–72. Glej tudi Lederer, *La Jugoslavia*, str. 117–118.

⁸⁸ Mitrović, *Ragraničenje Jugoslavije*, str. 79.

⁸⁹ Prav tam.

⁹⁰ Prav tam, str. 80

zahtevala območje okoli Murske Sobote (očitno gre za Prekmurje) in del Baranje. Glede Prekmurja je zapisal, da bi v sklop Kraljevine SHS lahko prišlo le ob nastanku koridorja, ki bi jo povezoval s Češkoslovaško. V primeru, da do njegovega nastanka ne bi prišlo, bi Prekmurje pripadlo Madžarski.⁹¹

Po teh predlogih so v glavnem štabu vojnega ministrstva 10. decembra 1918 pripravili dokument *Notes on a Suggested Frontier of Jugo-Slavia*, po katerem bi jugoslovansko-madžarska meja na tistem delu, ki je zanimiv za pričujoči članek, od juga proti severu potekala od okolice Bezdana, ki leži ob Donavi proti jugozahodu in bi se v bližini Donjega Miholjca priključila Dravi, po kateri bi potekala meja vse do sotočja z Muro. Nato bi meja potekala po slednji vse do "točke, kjer prečka obstoječo madžarsko mejo". Glede na kasnejši predlog meje med Avstrijo in jugoslovansko državo je moč trditi, da gre za območje vzhodno od Razkrižja, kjer se Mura na svoji poti prvič dotakne današnje meje med Slovenijo in Hrvaško. V obrazložitvi so napisali, da navedena linija odgovarja etnični meji Jugoslovanov v Banatu, Bački in Baranji ter vključuje srbsko mesto Sombor. Madžarski bi po taki razmejitvi pripadla Mohač in Prekmurje, Kraljevini SHS pa etnično hrvaško Medžimurje. Problematiko glede Prekmurja so pojasnjevali z dejstvom, da gre za manjši slovenski del med Muro in Monoštrom. V primeru priključitve Prekmurja Kraljevini SHS bi nastali problemi glede reševanja mejnega vprašanja med Avstrijo in Madžarsko, kar bi privedlo do novih konfliktov glede jugoslovanskih strateških zahtev do Avstrijcev in Madžarov. Prekmurje torej po tem mnenju britanskih izvedencev nikakor ne bi smelo pripasti Kraljevini SHS.⁹² Da Britanci niso razmišljali o priključitvi celotnega Prekmurja jugoslovanski državi, govori tudi njihovo razmišljanje o njeni meji z Avstrijo. Ta bi potekala južno od Ljutomera po razvodnici med Dravo in Muro⁹³, torej po vrhu Slovenskih goric, s čimer bi železniška proga med Ljutomerom in Strašom pripadla Avstriji. Kot so zapisali v britanskem vojnem ministrstvu v memorandumu o transportnem vidiku meje med Avstrijo in Jugoslavijo, je trgovanje z vinom iz okolice Ljutomera potekalo v smeri Avstrije in Nemčije. Zanimiv pa je pogled na seznam krajev in njihovi pripadnosti bodisi Avstriji bodisi Kraljevini SHS (Madžarske sploh ni omenjene, kar je zelo nenavadno). V njem sta Čakovec in Dolnja Lendava "dodeljena" jugoslovanski državi, potrebno pa je še dodati, da ni priložene nobene razlage o poteku meje na območju

⁹¹ R. W. Seton Watson to Foreign Office: *Memorandum Respecting Austria-Hungary: Legal Factors Replacing the Dual Monarchy*, 25. 11. 1918, v: R. W. Seton-Watson and Yugoslavs. *Correspondence I*, dok. 249, str. 375–376.

⁹² TNA FO 371/4356/P.C. 149, General Staff, War Office (Secret and Confidential, L 7): *Notes on a Suggested Frontier of Jugo-Slavia*, 10. december 1918; cfr. Mitrovič, *Razgraničenje Jugoslavije*, str. 80.

⁹³ TNA FO 371/4356/P.C. 149, General Staff, War Office (Secret and Confidential, L 7): *Notes on a Suggested Frontier of Jugo-Slavia*, 10. december 1918.

Prekmurja in Medžimurja.⁹⁴ Edina logična razlaga za to bi bila, da bi železniška proga med obema prej omenjenima krajema potekala znotraj samo ene države.

V drugem internem britanskem dokumentu iz tistega časa je bilo Prekmurje omenjeno le v zvezi z etnično sliko Slovencev (ne pa Madžarov). Bilo naj bi jih 66.000, naseljevali pa so Zalsko županijo in županijo Železno na jugozahodnem delu Madžarske.⁹⁵ Zadnjega decembra 1918 so nato v *Foreign Officeu* dokončali nov dokument, v katerem so za Prekmurje določili, da bi pripadlo Madžarski. Končne ideje britanskih diplomatov glede razmejitve Jugoslavije in Madžarske pred pariško mirovno konferenco so bile zbrane v dokumentu *South-Eastern Europe and the Balkans*. Na zemljevidu je bil načrtan predlog jugoslovanske meje z Madžarsko, ki je tekla po Dravi do njenega izliva v Donavo. Prekmurje v tem dokumentu ni bilo niti omenjeno.⁹⁶ Na vse te dokumente moramo seveda gledati iz zornega kota iskanja čim več variant bodočih razmejitev, da bi lahko britanski diplomati na bližajoči se mirovni konferenci imeli dovolj tehtne podatke pri diskusijah. Skupni imenovalac te predhodne faze pa je bil glede Prekmurja naslednji: čeprav so Britanci poznali njegove etnične značilnosti, se pravi večinsko slovensko prebivalstvo podoba, bi to območje raje dali novi madžarski državi.

V prvih mesecih delovanja konference so člani jugoslovanske delegacije pri vprašanju meje z Madžarsko dajali večji poudarek Banatu, ker so mislili, da bi s pridobitvijo tega območja v paketu dobili še Bačko. Vsekakor so se številni problemi vedno bolj zapletali, tudi vprašanje meja Kraljevine SHS in Romunije, zato je Vrhovni zavezniški svet 1. februarja 1919 sprejel sklep o ustanovitvi posebnega odbora za ozemeljska vprašanja obeh držav, in sicer posebno komisijo posvetovalne narave, *Committee for the Study of Territorial Questions relating to Rumania and Yugoslavia*. V literaturi je največkrat omenjena kot "teritorialna komisija". Sestavljalo jo je osem članov, se pravi po dva strokovnjaka iz Francije, Velike Britanije, ZDA in Italije, dodali pa so jim še nekatere druge izvedence. Drugega marca je bila ustanovljena podkomisija, ki je bila zadolžena za izdelavo podrobnega predloga romunskih in jugoslovanskih meja. Konkretneje so se v okviru komisije z mejami nove jugoslovanske države začeli ukvarjati 18. februarja.⁹⁷ Od konca februarja do prve polovice naslednjega meseca

⁹⁴ TNA, fond War Office: Directorate of Military Operations and Military Intelligence, and predecessors: Correspondence and Papers (dalje: WO 106): WO 106/845, *Memorandum on Transportation Aspects of Jugo Slav-Austrian Frontier*, 2. december 1918.

⁹⁵ TNA FO 371/4356 P.C. 159, General Staff, War Office (Secret and Confidential, L 9): *The Unification of the Jugo-Slavs*, 16. december 1918, str. 2.

⁹⁶ Mitrovič, *Razgraničenje Jugoslavije*, str. 80.

⁹⁷ TNA ADM 116/3239/45, Committee for the Study of Territorial Questions relating to Rumania and Yugoslavia, Report No. 2 (with Annexes) presented to the Supreme Council of the Allies: *Frontiers of Yugoslavia*, 6. aprila 1919, str. 5–6 (enako v TNA, fond Peace Conference: British Delegation, Correspondence and Papers (dalje: FO 608), FO 608/49/1, 8179). Glej tudi TNA FO 608/49/1, 5461, 5958 in 13870.

je bilo več diskusij v zvezi z nasprotujočimi predlogi Jugoslavije in Romunije glede razmejitve Banata.⁹⁸ Lažja se je zdela določitev jugoslovansko-madžarske meje na območju Bačke in Baranje, kjer naj bi meja tekla po Donavi in Dravi, a se je zapletlo glede zahodnega dela Baranje.⁹⁹

Teritorialna komisija je v svojem poročilu z dne 6. aprila 1919 predlagala, naj bi dela Bačke in Baranje pridobila Kraljevina SHS, s čimer jugoslovanski delegati niso bili zadovoljni. Na območju Medžimurja – ozemlja med Dravo in Muro do njenega sotočja¹⁰⁰ – pa naj bi severna jugoslovanska meja potekala po Muri do točke, kjer se stikata meji med Madžarsko in Avstrijo vzhodno od Radgone. Taka razdelitev bi območje Medžimurja, ki je bilo ocenjeno kot večinoma jugoslovansko, prisodila Kraljevini SHS, izven nje pa bi ostalo Prekmurje. V okviru komisije so se sicer zavedali, da je v južnem delu Prekmurja prisotno večinsko slovensko prebivalstvo z jasno opredeljenimi nacionalnimi težnjami, a kljub temu so zaradi mešane strukture ozemlja menili, da je bilo tam nemožne postaviti razmejitev, ki bi zadovoljila obe strani. Menili so tudi, da bi imeli prebivalci manj ugodnosti, če bi jih priključili h Kraljevini SHS.¹⁰¹

V okviru jugoslovanske delegacije je predsednik etnografsko-zgodovinske sekcije, že omenjeni Jovan Cvijić, med prvimi začel poudarjati vlogo in pomen borbe za Baranjo in Prekmurje. Podprla sta ga slovenski predstavnik Ivan Žolger in dalmatinski kolega Josip Smodlaka. Cvijić je 11. aprila pozval predsednika delegacije Nikolo Pašića, naj v Parizu začnejo z intenzivnejšo borbo za obe območji.¹⁰² Pozivi so obrodili sadove mesec dni kasneje. Najprej je 1. maja predsednik vlade Kraljevine SHS Stojan Protić delegaciji v Parizu poslal telegram, v katerem je zahteval intenzivnejšo borbo za Baranjo, kar je delegate spodbudilo k odločnejšemu pristopu glede ozemeljskih zahtev. Jugoslovanska delegacija je nato 12. maja poslala noto vodstvu konference, v kateri je bil priložen zgodovinsko-etnografski zemljevid, ki ga je izdelala Cvijićeva skupina strokovnjakov. Začrtan je bil tako, da bi Mohač in Siklós pripadla Kraljevini SHS, Pécs pa Madžarski. 20. maja 1919 so jugoslovanski delegati pred teritorialno komisijo zagovarjali zahteve po Baranji in Prekmurju: Cvijić je obrazložil pomen priključitve Baranje, Žolger pa je zahteval celotno Prekmurje.¹⁰³

⁹⁸ Lederer, *La Jugoslavija*, str. 201–204; cfr. TNA FO 608/49/1, 7540, Committee for the Study of Teritorial Questions relating to Rumania and Yugoslavia, Report No. 1 (with Annexes) presented to the Supreme Council of the Allies: *Roumanian Frontiers*, 6. april 1919.

⁹⁹ Lederer, *La Jugoslavija*, str. 204.

¹⁰⁰ Na severozahodu je omejeno z današnjo slovensko-hrvaško državno mejo.

¹⁰¹ TNA ADM 116/3239/45, Committee for the Study of Teritorial Questions relating to Rumania and Yugoslavia, Report No. 2 (with Annexes) presented to the Supreme Council of the Allies: *Frontiers of Yugoslavia*, 6. aprila 1919, str. 5–7; cfr. Lederer, *La Jugoslavija*, str. 209–210.

¹⁰² Mitrović, *Jugoslavija na konferenciji mira*, str. 142.

¹⁰³ Prav tam, str. 143.

Najprej je kazalo, da jugoslovanski predstavniki 20. maja ponovno niso bili prepričljivi v svoji argumentaciji o priključitvi Prekmurja.¹⁰⁴ Pri tem je Trumbić nakazal, da bi se lahko Jugoslovani odpovedali njegovemu severnemu delu, se pravi Porabju, kjer je živelo kakih 7000 Slovencev.¹⁰⁵ Nato pa so bile njihove pripombe sprejete. Svoje mnenje je 22. maja izrazila teritorialna komisija, 9. julija pa so ga ponovili predstavniki veselil. Ugotavljali so, da leži predlagana nova meja iz geografskega zornega kota na nenaravnih temeljih, vendar je potrebno vzeti v ozir dejstvo o t. i. jugoslovanskem "štrlečem delu" severno od Mure (se pravi Prekmurje), ki ga kar v 75 odstotkih poseljuje slovensko prebivalstvo. Komisija je še ugotovila, da bodo Slovenci, ki so bili v preteklosti združeni pod avstro-ogrsko oblastjo in so se upirali germanizaciji, nujno razdeljeni.¹⁰⁶ Velesile so se torej v primeru Prekmurja odločile, da bodo Kraljevino SHS v precejšnji meri zadovoljile, da pa ne bodo "prijazni" do Slovencev na drugih območjih.

Definitivna odločitev o razmejitvi na tem območju je naposled padla 1. avgusta 1919, ko so obravnavali jugoslovansko pritožbo glede Porabja. Velesile svoje odločitve niso spremenile.¹⁰⁷

Britanci in intervencija proti boljševiški Madžarski

Potem ko so v Rusiji oblast že prevzeli boljševiki na čelu z Leninom in je izstopila iz vojne s podpisom separatnega miru v Brest-Litovsku 3. marca 1918, so Britanci, Francozi, Kanadčani, Američani in Japonci poslali svoje čete na rusko ozemlje. Mnogi na Zahodu so se namreč bali, da bodo boljševiki in njihova komunistična propaganda sposobni sabotirati zavezniška vojna prizadevanja, čeprav se je naposled izkazalo, da so bili ti strahovi neutemeljeni. Sicer sta predsednik ZDA Woodrow Wilson in britanski premier David Lloyd George zagovarjala manj agresiven pristop proti "rdeči grožnji" kot njuni sodelavci. Lloyd George je po podpisu pogodbe z Nemčijo 28. junija 1919 začel zmanjševati sredstva za vojsko in obveščevalne službe. Nekateri vodilni predstavniki tajnih služb in posamezni politiki Velike Britanije so ga celo sumili, da je pravzaprav

¹⁰⁴ Lederer, *La Jugoslavia*, str. 244.

¹⁰⁵ Prav tam, str. 261.

¹⁰⁶ DBFP, 1 series, Volume I, No. 7, str. 40: *Notes of a Meeting of the Heads of Delegations of the Five Great Powers*, 9. julij 1919 (3.30 p.m.); TNA FO 608/49/1, 10826, *Note addressee par La Commission des affaires Roumaines et Yougo-Slaves au Conseil Supreme des Allies*, 22. maj 1919; enako in s prevodom v angleščino v prav tam, 13870. Glej tudi TNA FO 608/160/2, 15144; TNA FO 608/19/4, 14296.

¹⁰⁷ Lipušček, *Prekmurje v vrtincu Pariške mirovne konference*, str. 121; cfr. Mitrovič, *Jugoslavija na konferenci mira*, str. 143–144.

izdajalec – obtožba je bila seveda pretirana.¹⁰⁸ Ne glede na tako nelinearno držo so bili Britanci zelo pozorni na boljše vizem in njegovo morebitno širjenje. Strah pred njim je vplival tudi na risanje povojnih meja Evrope. Na severovzhodu slovenskega etničnega ozemlja je bila jugoslovanska meja, kot že zapisano, določena poleti 1919 in do tedaj (pa tudi deloma pozneje) je jugoslovanska stran t. i. "rdečo nevarnost", to je Madžarsko sovjetsko republiko, ki se je na oblast povzpela 21. marca 1919, pred zahodnimi zavezniki skušala izrabiti, da bi si pridobila njihovo podporo oziroma naklonjenost.

Konec marca 1919 so vodilni predstavniki Kraljevine SHS britanskim predstavnikom v Beogradu posredovali stališče, da bi bilo potrebno čimprejšnje ukrepanje proti madžarskemu boljševizmu. V ta namen so bili pripravljene uporabiti vse svoje sile. A že tedaj se je pojavil vzporedni problem, ki ga je predstavljalo pogojevanje jugoslovanske strani: Kraljevina SHS bi namreč sodelovala pri zadušitvi "rdeče nevarnosti" le v primeru, če bi bile njene meje že zagotovljene in zavarovane. Drugi pogoj se je nanašal na zahtevo po francoskemu posredovanju vojaške opreme.¹⁰⁹ Iz Beograda je zadnjega marca 1919 admiral Ernest Troubridge, ki je že med vojno služboval na Balkanu, poslal naslednje sporočilo:

The Serbian Army is the only reliable Military force capable of rapidly dealing with Bolshevik rapprochement of Russia and Hungary. They cannot act freely while their frontiers in the Adriatic, Bulgaria, Romania, Albania and the Dardanelles are threatened and they are everywhere subjected to Italian intrigue. Their requests for clothes and equipment necessary for Army and Navy are all refused which does not encourage them. Those considerations prevent us having this great striking force unreservedly at our disposal.¹¹⁰

¹⁰⁸ Posamezni podatki v Douglas Porch, *The French Secret Services. From the Dreyfus Affair to the Gulf War* (New York, 1995), str. 116–118; Paul W. Doerr, *British Foreign Policy 1919–1939* (Manchester–New York, 1998), str. 31–32 in 49; David Stafford, *Churchill and Secret Service* (London, 2000), str. 103–104, 108–110, 114–118 in 129–130; Sharp, *The Versailles Settlement*, str. 139 in 161–165; Robert Service, *Comrades. A World History of Communism* (London, 2007), str. 85–96; Keith Jeffery, *M16. The History of the Secret Intelligence Service 1909–1949* (London et al., 2010), str. 138, 155–158, 172 in 193; Richard J. Aldrich in Rory Cormac, *The Black Door. Spies, Secret Intelligence and British Prime Ministers* (London, 2017), 37–39; Cristopher Andrew, *The Secret World. A History of Intelligence* (London, 2018) str. 555.

¹⁰⁹ TNA FO 608/51/13, 5809, Des Graz, Belgrade, to Balfour, 26. 3. 1919.

¹¹⁰ "Srbska vojska je edina zanesljiva vojaška sila, ki se lahko v kratkem času spopade z zблиževanjem boljševizma v Rusiji in na Madžarskem. Ne more pa svobodno delovati, dokler [jugoslovanske] meje na Jadranu, v Bolgariji, Romuniji, Albaniji in na Dardanelah niso urejene, obenem so povsod podvrženi italijanskim spletkam. Vse njihove zahteve po oblačilih in opremi za vojsko in mornarico so zavrnjene, kar ne spodbuja njihovega delovanja. Ti premisleki nam preperečujejo, da bi imeli to veliko udarno silo brez zadržkov na razpolago". (TNA, fond: War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series) (dalje: CAB 24): CAB 24/77/62, W. H. Long: *Hungarian Situation* [preposlal je telegram Troubridgea, 31. marec 1919]).

Zaveznikom tako pogojevanje ni mogli biti po godu (v Londonu so obenem admirala Troubridgea ocenjevali, da je preveč svojeglav), vseeno pa so jugoslovanski krogi še dalje trdili, da lahko v bojih proti Madžarski prispevajo tri divizije. Očitno jim je uspelo prepričati izkušenega britanskega veleposlanika v Beogradu Charlesa des Graza, ki je tudi sam poročal, da bi bili srbski vojaki za zaveznike zelo pomembni. General Edward Plunkett, ki je tudi deloval na Balkanu, pa je dodal, da je bilo istočasno proti Kraljevini SHS uperjenih veliko spletk tako s strani Italije, kakor tudi Bolgarije, zato se mu je zdela nastanitev jugoslovanskih čet v notranjosti države upravičena. Plunkett, ki je do tedaj že nekajkrat z naklonjenostjo gledal na novonastalo jugoslovansko državo – po njegovem mnenju je zagotavljala stabilnost na Balkanu – je predlagal odločen vojaški poseg na Madžarskem z utemeljitvijo, da bi bilo boljševice bolje zadušiti na začetku, kot pa pozneje. Zagotavljal je, da bi vojaško pomoč Kraljevini SHS lahko pošiljali preko Dunaja, Zagreba in Trsta.¹¹¹ Naj omenimo, da je bila od začetka 1919 v Trstu nastanjena zelo pomembna zavezniška misija, *Allied Food Commission*, ki je med drugim urejala prevoz zalog živeža v Avstrijo, na Madžarsko in ostale dele srednje Evrope.¹¹² Na jugoslovanski strani so v naslednjih mesecih večkrat poudarjali boljševisko nevarnost v njeni soseščini, še posebej na Madžarskem in Koroškem.¹¹³ Francozi so na začetku junija 1919 izrazili interes po uporabi srbske vojske pri zasedbi Budimpešte, kar je med Italijani sprožilo precej pomislekov.¹¹⁴

28. junija je Ivan Žolger *Foreign Officeu* predal memorandum nekaterih vodilnih slovenskih predstavnikov v Prekmurju, ki so izrazili željo, da bi bili Kraljevini SHS priključeni tudi naslednji kraji: Gornji Senik, Spodnji Senik, Verica-Ritkarovci, Andovci, Števanovci, Otkovci, Sakalovci, Farkašovci, Židova, Slovenska vas in Monošter. Pri tem so poudarjali, da se za razliko od nekaterih Avstrijcev Slovenci niso pridružili boljševikom, ki so se obnašali zelo nasilno. Ključni poudarki spomenice so bili naslednji:

The Slovenes of Prekmurje have not yet joined the Bolchevists /.../ that they have opposed and prevented the constitution of the provincial 'soviets' /.../ The Bolchevists until now have proceeded very cruelly, they have burnt houses, stolen clothing, food and money and killed some inhabitants and now they begin to lure by promises /.../.¹¹⁵

¹¹¹ Podrobneje TNA FO 608/51/13, 5962; TNA FO 608/42/5, 6043; TNA FO 608/42/2, 6119.

¹¹² Bajc, "Diplomacija Velike Britanije in Slovenci", str. 117–118.

¹¹³ Podrobneje TNA FO 608/42/2, 6119; TNA FO 608/42/5, 6043.

¹¹⁴ Cavallero al Comando Supremo Ufficio Operazioni (Nota 12143), 8. junij 1919, v *I Documenti Diplomatici Italiani*. Sesta serie: 1918–1922. Vol. III: 24 marzo – 22 giugno 1919, ur. Pietro Pastorelli et al. (Roma, 2008), dok. 747, str. 749.

¹¹⁵ "Prekmurški Slovenci se še niso pridružili boljševikom /.../ da so nasprotovali in preprečevali ustanavljanje deželnim 'sovjetom' /.../ Boljševiki so doslej ravnali zelo kruto, požigali so hiše, kradli oblačila, hrano in denar ter pobili nekaj prebivalcev, sedaj pa so začeli vabiti z obljubami /.../". (TNA FO 608/41/2, 14382, Klekl Joseph [Jožef Klekl], Godina Joseph [Josip Godina] and Jeric Ivan [Ivan Jerič];

Eden izmed izvedencev *Foreign Officea*, Alexander Wigram Allen Leeper, je v internem komentarju po eni strani priznal, da je lokalno prebivalstvo v Prekmurju s svojim delovanjem najbolje preprečevalo boljševezem, po drugi pa je predlog zavrnil, saj naj bi Britancem sam Žolger osebno sugeriral dotedanjo kompromisno rešitev, in sicer:

It was M. Žolger himself who suggested as a compromise to us the present frontier line in the Prekomurje proposed by the Yugoslav Committee. The alterations now suggested are quite impossible geographically.¹¹⁶

Razmere na Madžarskem se v začetku julija še niso normalizirale. Tako so se na seji "velikih" v Parizu 9. julija dogovorili, da bodo Kraljevino SHS, Češkoslovaško in Romunijo povabili k skupni vojaški intervenciji proti Madžarski. Dva dni kasneje so sklicali sestanek. Na njem je Milenko Vesnić v imenu jugoslovanske delegacije nakazal, da je njegova država sicer pripravljena sodelovati v vojaški operaciji, a le z eno izmed svojih sedmih divizij. Večino vojske je namreč Beograd ponovno želel usmeriti v obrambo jugoslovanskih meja, zlasti pred Bolgari. Zavezniki s ponudbo niso bili zadovoljni, kakor tudi niso bili zadovoljni s pripravljenostjo sodelovanja drugih držav, razen Romunije. Tako bi lahko računali le na šest romunskih divizij, eno jugoslovansko, dve francoski ter še nedorečeno število češkoslovaških vojakov. Nejasno je bilo tudi, koliko vojakov bi lahko nudili drugi zavezniki, na primer Britanci, ki svojih čet na tem območju sploh niso imeli. London si tedaj namreč ni mogel privoščiti, da bi svoje vojske poslal na vsa krizna območja, kar je tudi pomenilo, da je bila pripravljenost drugih držav še kako dobrodošla. Na tem mestu se pojavlja vprašanje, ali so se te potencialne politične investicije v Beogradu dovolj dobro zavedali. Zavezniki so francoskega maršala Ferdinanda Focha zadolžili, naj v enem tednu po posvetovanju s soudeleženkami pripravi načrt operacije in o njem poroča svetu "velikih".¹¹⁷ Čeprav so se pojavile težave pri sestavi učinkovite koalicije zaradi pariških razprav o drugih odprtih mejnih vprašanjih, je Béla Kun na oblasti vzdržal do 1. avgusta 1919, ko so ga premagale protirevolucionarne sile, pri čemer je pomembno vlogo odigrala Romunija, ki je s svojimi četami začasno zasedla polovico Madžarske, dokler jih niso zavezniki prisilili k umiku. Vodenje države je prevzel Miklós Horthy.¹¹⁸

Memorandum of the Slovene of Prekmurje, 21. junij 1919).

¹¹⁶"Sam gospod Žolger nam je kot kompromis predlagal sedanjo mejo črto v Prekmurju, ki jo je predlagal Jugoslovanski odbor. Predlagane spremembe so geografsko povsem nemogoče." (TNA FO 608/41/2, 14382, komentar Leeper, 7. julij 1919).

¹¹⁷Podrobneje DBFP, 1/I, dok. 7 in 9, str. 40 in 72–77; TNA FO 608/160/2, 15144; glej tudi Lederer, *La Jugoslavia*, str. 273.

¹¹⁸Npr. Henry Bogdan: *Storia dei paesi dell'est* (Torino, 1991), str. 214–216.

Ne moremo trditi, da jugoslovanska stran priložnosti, ki jo je predstavljal strah pred "rdečo nevarnostjo", ni poskušala izrabiti v svoj prid in s tem tudi v prid Slovincem. V britanskih primarnih virih je razvidno naslednje: iskanje široke koalicije za t. i. "normalizacijo" Madžarske je 16. julija 1919 spodbudilo vodilnega srbskega politika Pašiča, da je generalnemu sekretariatu mirovne konference v Parizu poslal noto, v kateri je prosil za dovoljenje zasedbe Prekmurja z jugoslovanskimi četami. Utemeljeval jo je s tem, da bi tako ustavili preganjanje, ki so ga t. i. sovjetski Madžari izvajali proti Slovincem. Interni komentarji v okviru *Foreign Officea* nakazujejo, da bi lahko britanska diplomacija ta predlog sprejela. Ravno tedaj so v Parizu ponovno obravnavali zahteve Kraljevine SHS po madžarskem ozemlju v Baranji in Prekmurju. Vrhovni svet v Parizu je naposled 28. julija 1919 privolil v zasedbo Prekmurja s strani jugoslovanskih enot, čemur pritrjujejo tudi komentarji funkcionarjev britanskega zunanjega ministrstva.¹¹⁹

Ko so 1. avgusta v Parizu potrdili dotedanje odločitve glede razmejitve v Prekmurju, je 12. v mesecu jugoslovanska vojska začela z zasedbo tega območja. Napetosti na terenu pa so se nadaljevale. Po dveh dneh je namreč izkušeni podpolkovnik Thomas Montgomery-Cunningham iz Dunaja poročal zunanjemu ministru Balfourju, *Foreign Officeu* in direktorju vojaške obveščevalne službe, da se je napredovanje Jugoslovancev na madžarsko ozemlje nadaljevalo. Poročila so govorila o jugoslovanskih vojakih (bilo naj bi jih 2000) v Murski Soboti in pred Monoštom. Montgomery-Cunningham je še razlagal, kako ljubljanski časniki pišejo o jugoslovanski zasedbi celotnega območja, ki jim bi naj pripadlo z mirovno pogodbo. Dodatno so se razmere zapletle zaradi češkoslovaških enot, ki so zasedle most pri Bratislavi. Po tem je Leeper lastnoročno zapisal, da po podatkih, ki jih je prejel, Jugoslovani nimajo pravice zasesti ozemelj, ki so bila dodeljena Avstriji ali Madžarski. Zoper to dejanje naj bi bilo potrebno protestirati.¹²⁰ Jugoslovanskim dodatnim zahtevam na severovzhodu zavezniki naposled niso ugodili. Tako je v veljavi ostala določena meja iz dne 1. avgusta 1919.¹²¹

Vsekakor je bilo treba počakati slabo leto dni do pravno-formalne razmejitve z Madžarsko, ki se je zgodila 4. junija 1920 s podpisom Trianonske pogodbe. Prekmurje je s tem aktom tudi uradno postalo del Kraljevine SHS, Porabje pa je pripadlo Madžarski. Dokumenti britanske diplomacije kažejo, da ni bila enostavna niti pot do tega formalnega akta. Po eni strani je bila zahteva jugoslo-

¹¹⁹ Podrobneje DBFP, 1/I, dok. 25, str. 276–277 in 288–289; TNA FO 608/41/2, 15836 in 16495; TNA FO 608/42/6, 16100.

¹²⁰ TNA FO 608/43/3, 18015, Cununghame, Vienna, to Astoria, Paris, and D.M.I., London (No. 715 in 717), 14. in 15. avgust 1919.

¹²¹ Attila Kovács in Ágnes Tátrai, *Magyarok a Muravidéken 1918–1945* (Ljubljana, 2013), str. 17.

vanske vlade po ozemlju Porabja ponovno zavrnjena, po drugi pa so nekoliko kasneje problem predstavljale reparacije, ki so bile predvidene v pogodbi. Veliko pripomb s strani jugoslovanske delegacije je bilo tudi glede določil bodočega sporazuma o spoštovanju manjšinskih pravic in svobodnem gibanju.¹²²

Sklep

Čeprav je bilo Prekmurje večinsko poseljeno s slovenskim prebivalstvom, njegova pripadnost Kraljevini SHS po koncu prve svetovne vojne ni bila samoumevna, saj so na razmejitve vplivali tudi gospodarski, zgodovinski in geografski vidiki. V primeru najbolj severovzhodnega slovenskega etničnega ozemlja sta bila dolgo časa v ospredju zadnja izmed naštetih. K izboljšanju možnosti za ugodnejšo razmejitve bodoče jugoslovanske države po koncu vojne na tem območju ni prispevalo delovanje članov Jugoslovanskega odbora, ki so v svojih študijah in spomenicah predstavnikom oblasti antantnih držav Prekmurje večinoma ignorirali. Jugoslovanski odbor je imel tako stike tudi z britanskimi vladnimi krogi in intelektualci, poznavalci razmer v srednjeevropskem prostoru. Slednji so se zavedali madžarizacije na ogrskem delu dvojne monarhije in etnično pisane strukture nekaterih njenih območij. A tudi med njimi najbolj naklonjeni Jugoslovanom (na tem mestu je potrebno omeniti Roberta Williama Seton-Watsona in Arthurja Evansa), Prekmurja niso dodeljevali bodoči jugoslovanski državni tvorbi. Podoben trend se je nadaljeval po koncu vojne. V primarnih arhivskih virih, ki so hranjeni v Veliki Britaniji, je moč najti različne predloge o razmejitvi med Madžarsko in Kraljevino SHS. Kljub zavedanju o nemajhnem številu slovenskega prebivalstva na levem bregu Mure so menili, da bi to območje dodelili Madžarski. V njeno korist so glede problema Prekmurja sprva odločili tudi na mirovni konferenci v Parizu. Ob tem je potrebno omeniti, da je tudi jugoslovanska delegacija v svojih zahtevah po mejah vprašanje Prekmurja postavljala v ozadje vse do maja 1919. Pred tem se je edina realna možnost o njegovi priključitvi Kraljevini SHS pojavila v sklopu ideje koridorja, ki bi slednjo povezoval s Češkoslovaško, potekal pa bi tudi preko obravnavanega ozemlja (proti severu bi se nadaljeval na Gradiščansko). V primeru nastanka koridorja bi se Prekmurje priključilo jugoslovanski državi. Na dokončno razrešitev meje je odločilno vplivalo dogajanje znotraj Madžarske, ki je po vzponu boljševizma na oblast izgubila še več simpatij med najpomembnejšimi državami mirovne konference. "Rdeči strah" je bil namreč močno prisoten med politično elito evropskih držav, ki so si želele vojaško intervenirati, da bi odpravile

¹²² Bajc, "Diplomacija Velike Britanije in Slovenci", str. 146.

režim Béle Kuna. Pri tem bi lahko sodelovala tudi Kraljevina SHS, pod pogojem, da bi bile njene meje že zagotovljene in zavarovane, ter če bi jim Francozi posredovali opremo. Na koncu lahko sklenemo, da Jugoslovanski odbor, jugoslovanska zunanja politika po koncu prve svetovne vojne in britanska diplomacija vprašanju Prekmurja niso posvečali pretirane pozornosti, sploh če ga primerjamo z drugimi nerešenimi vprašanji razmejitve Kraljevine SHS (tudi na Slovenskem). Tehnico v korist jugoslovanske države je prevesilo notranjepolitično dogajanje v njeni sosedbi, ki je doletelo na negativne odzive v političnem vrhu najpomembnejših držav zmagovalk prve svetovne vojne.

Gorazd Bajc, Janez Osojnik, Jon Adam Knez and Mateja Matjašič Friš

THE "PREKMURJE QUESTION" UNTIL THE SIGNING OF THE TREATY OF TRIANON – THE BRITISH POINT OF VIEW

SUMMARY

After the end of the First World War, new countries arose from the ruins of Austria-Hungary. At the very beginning of their existence these countries had not yet had very clearly outlined and established borders. The Paris Peace Conference, which started in January 1919, also dealt with these complex problems of borders. The winning countries had a pivotal role in creating the new map of Europe. Among other problems, there was a vague question considering the government over Prekmurje between the new countries of Hungary and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. In the present article, the authors focused on the reactions of one of the great powers – Great Britain, considering the abovementioned question. With this goal in mind, they analyzed the unpublished primary sources, kept in the central British archive in London, the so-called *The National Archives* (especially the *Foreign Office* documentation). Additionally, they surveyed a few published documents of the British diplomacy and a considerable amount of referential literature. In the article's preface they mentioned some basic characteristics of the Prekmurje region. After that, they presented the British understanding of the interethnic conflicts in Hungary on the eve of the war. At that moment, the area in question has not yet been very noticeable, which the Slovenian politicians and intellectuals during the

war were trying to change by informing the allies about the Slovenian / Yugoslav wishes. Continuing their research, the authors focused their attention on the British understanding of the dangers of Bolshevism during the last months of the war (as well as after the war) and how that reflected on Prekmurje. In the last part of the article, they considered the question of this northeastern most part of the Slovenian ethnic territory at the Paris Peace Conference. That is when the question of the (never realized) corridor between Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and Czechoslovakia came to light, in addition of course to the so-called Red Danger. This aspect was of great importance – at least at the initial months of the intense Parisian negotiations – since the corridor could also have been encompassing Prekmurje, automatically making it part of the Yugoslav state. Many nations were strongly against this outcome, fearing such strengthening of the Yugoslav and Czechoslovakian countries. Chronologically the article focuses on the period beginning just before the start of the Great War and up until the signing of the Treaty of Trianon (1920). This treaty put the decisions of the peace conference into effect, putting Prekmurje into the frame of the Yugoslav state, while its northeastern most part – Porabje – fell to the share of Hungary.

VIRI IN LITERATURA

TNA ADM – The National Archives, Kew-London (nekdanji Public Record Office), fond: Admiralty: Record Office: Cases.

TNA CAB 24 – The National Archives, fond: War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series).

TNA FO 371 – The National Archives, fond: Foreign Office: Political Departments: General Correspondence.

TNA FO 373 – The National Archives, fond: Foreign Office: Peace Conference of 1919 to 1920: Handbook.

TNA FO 608 – The National Archives, fond: Peace Conference: British Delegation, Correspondence and Papers.

TNA WO 106 – The National Archives, fond: War Office: Directorate of Military Operations and Military Intelligence, and predecessors: Correspondence and Papers.

Dickinson Berry, F. May, *Austria-Hungary and her Slav Subjects* (London, 1918).

Documents on British Foreign Policy 1919–1939 (DBFP), First Series, vol. 1, ur. E. L. Woodward in Rohan Butler (London, 1947).

Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914.–1919., ur. Ferdo Šišić (Zagreb, 1920).

Evans, Arthur, "The Adriatic Slavs and the Overland Route to Constantinople", *The Geographical Journal* 47, št. 4 (1916), str. 241–261.

I Documenti Diplomatici Italiani. Sesta serie: 1918–1922. Vol. III: 24 marzo – 22 giugno 1919, ur. Pietro Pastorelli et al. (Roma, 2008).

Ogris, Albin, *Borba za jugoslovensko državo. Načrt zgodovine in delovanja jugoslovenskega odbora v Londonu za časa svetovne vojne* (Ljubljana, 1921).

Paulová, Milada, *Jugoslavenski odbor. Povijest jugoslavenske emigracije za svjetskog rata od 1914.–1918.* (Zagreb, 1925).

R. W. Seton-Watson and Yugoslavs. Correspondence 1906–1941. Knj. I: 1906–1918 (London–Zagreb, 1976).

Slavič, Matija, "Narodnost in osvoboditev Prekmurja", v: *Slovenska krajina. Zbornik ob petnajstletnici osvobojenja*, ur. Vilko Novak (Beltinci, 1935), str. 46–82.

Vošnjak, Bogumil, *A Bulwark against Germany. The Fight of the Slovenes, the Western Branch of the Yugoslavs, for National Existence* (London, 1917).

Vošnjak, Bogumil, *A Dying Empire. Central Europe, pan-Germanism, and the Downfall of Austria-Hungary* (London, 1918).

Vošnjak, Bogumil, *Dnevnik iz prve svetovne vojne*, ur. Vladimir Kološa (Ljubljana, 1994).

Yugoslavia Political Diaries 1918–1965. Vol. 1: 1918–1926, ur. Robert L. Jarman (SloUGH, 1997).

-
- Aldrich, Richard J. in Cormac, Rory**, *The Black Door. Spies, Secret Intelligence and British Prime Ministers* (London, 2017).
- Andrew, Christopher**, *The Secret World. A History of Intelligence* (London, 2018).
- Bajc, Gorazd**, "Diplomacija Velike Britanije in Slovenci v času nastajanja jugoslovanske države", v: *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, ur. Andrej Rahten in Janez Šumrada (Ljubljana, 2011), str. 99–156.
- Bajc, Gorazd**, "Posredniška vloga britanske diplomacije pri definiranju jugoslovansko-italijanske meje po prvi svetovni vojni", *Acta Histriae* 21, št. 3 (2013), str. 293–312.
- Bajc, Gorazd**, "Dieci mesi che sconvolsero la Venezia Giulia. Il Memorandum di Londra 1915: questioni storiografiche e dettagli terminologici", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 825–850.
- Bajc, Gorazd**, "I desiderata e le realtà dei problemi futuri. Il dietro le quinte dei progetti britannici per risolvere la questione giuliano-fumano-dalmata durante la Grande guerra", *Itinerari di ricerca storica* 32, št. 2 (2018), str. 73–93.
- Bajc, Gorazd in Matjašič Friš, Mateja**, "Prednosti Italije pri zasedbi Julijske krajine ob koncu prve svetovne vojne", *Acta Histriae* 27, št. 3 (2019), str. 513–532.
- Bogdan, Henry**, *Storia dei paesi dell'est* (Torino, 1991).
- Cornwall, Mark**, *The Undermining of Austria-Hungary: The Battles for Hearts and Minds* (London–Basingstoke, 2000).
- Čuček, Filip**, "K zgodovini češkoslovaško-jugoslovanskega koridorja (češko-slovenski zorni kot)", *Zgodovinski časopis* 70, št. 1/2 (2016), str. 206–225.
- Djokić, Dejan, Nikola Pašić and Ante Trumbić**, *The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes* (London, 2010).
- Doerr, Paul W.**, *British Foreign Policy 1919–1939* (Manchester–New York, 1998).
- Ferenc, Tone, Kacin Wohinz, Milica in Zorn, Tone**, *Slovenci v zamejstvu. Pregled zgodovine 1918–1945* (Ljubljana, 1974).
- Fischer, Jasna**, "Slovensko narodno ozemlje in razvoj prebivalstva", v: *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, knj. 1, ur. Jasna Fischer et al. (Ljubljana, 2005), str. 17–21.
- Fischer, Jasna**, "Upravno-ozemeljska razdelitev", v: *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, knj. 1, ur. Jasna Fischer et al. (Ljubljana, 2005), str. 21–23.
- Friš, Darko, Osojnik, Janez in Bajc, Gorazd**, "Koroška v odločilnem letu 1920: delovanje plebiscitne komisije", *Acta Histriae* 26, št. 3 (2018), str. 923–944.
- Gačič, Aleksandra, Bogumil Vošnjak. Politik in diplomat** (Ljubljana, 2017).
- Gačič, Aleksandra**, "Slovenci v Jugoslovanskem odboru in Londonski memorandum", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 1051–1070.
- Gestrin, Ferdo in Melik, Vasilij**, *Slovenska zgodovina. Od konca osemnajstega stoletja do 1918* (Ljubljana, 1966).

- Goldstein, Erik**, *Gli accordi di pace dopo la Grande guerra 1919–1925* (Bologna, 2005).
- Grafenauer, Bogo**, "Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919", v: *Koroški plebiscit: razprave in članki*, ur. Janko Pleterski, Lojze Ude in Tone Zorn (Ljubljana, 1970), str. 295–375.
- Hálek, Jan in Moskovič, Boris**, "'The Milada Paulová's Syndrome' – The Life's Work of the Czech Scholar and its Influence on the Historiography in the Socialist Yugoslavia", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 1071–1092.
- Ilešič, Svetozar**, "Geografski pregled Slovenske krajine", v: *Slovenska krajina. Zbornik ob petnajstletnici osvobojenja*, ur. Vilko Novak (Beltinci, 1935), str. 5–12.
- Jeffery, Keith**, *MI6. The History of the Secret Intelligence Service 1909–1949* (London et al., 2010).
- Kerec, Darja**, "Prekmurska zavest in slovenstvo", *Zgodovinski časopis* 57, št. 1–2 (2003), 65–70.
- Kerec, Darja**, "Kulturnoprosvetne razmere na Slovenskem ob državnem prelomu leta 1918", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 2, (2019), str. 399–418.
- Klabjan, Borut**, *Češkoslovaška na Jadranu. Čehi in Slovaki ter njihove povezave s Trstom in Primorsko od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne* (Koper, 2007).
- Kokolj, Miroslav**, "Prekmurje v prevratnih letih 1918–1919", v: *Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918–1920: zbornik razprav s simpozija v Radencih od 27. do 29. maja 1979*, ur. Janko Liška in Miroslav Ravbar (Murska Sobota, 1981), str. 53–206.
- Komac, Miran**, "Narodne manjšine v Sloveniji 1920–1941", *Razprave in gradivo*, št. 75 (2015), str. 49–81.
- Kovács, Attila in Tátrai, Ágnes**, *Magyarok a Muravidéken 1918–1945* (Ljubljana, 2013).
- Kresal, France in Perovšek, Jurij**, "Razvoj prebivalstva", v: *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, knj. 1, ur. Jasna Fischer et al. (Ljubljana, 2005), str. 177–182.
- Krizman, Bogdan**, "Vanjskopolitički položaj Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca godine 1919", *Časopis za suvremenu povijest* 2, št. 1 (1970), str. 23–60.
- Krizman, Bogdan**, *Vanjska politika jugoslavenske države 1918–1941: diplomatsko-historijski pregled* (Zagreb, 1975).
- László, Péter**, "R. W. Seton-Watson's Changing Views on the National Question of the Habsburg Monarchy and the European Balance of Power", *The Slavonic and East European Review* 82, št. 3 (2004), str. 655–679.
- Lederer, Ivo J.**, *La Jugoslavia dalla Conferenza della pace al Trattato di Rapallo 1919–1920* (Milano, 1966).
- Lipušček, Uroš**, *Ave Wilson. ZDA in prekrajanje Slovenije v Versaillesu 1919–1920* (Ljubljana, 2003).
- Lipušček, Uroš**, "Slovenci in Londonski pakt", v: *Velika vojna in Slovenci 1914–1918*, ur. Peter Vodopivec in Katja Kleindienst (Ljubljana, 2005), str. 48–61.

- Lipušček, Uroš**, "Ameriški strateški načrti med prvo svetovno vojno in Slovenci", v: *Velikib pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, ur. Andrej Rahten in Janez Šumrada (Ljubljana, 2011), str. 53–69.
- Lipušček, Uroš**, *Prekmurje v vrtincu Pariške mirovne konference 1919. Vloga ZDA in kartografa Douglasa W. Johnsona pri določanju slovenskih (prekmurskih) mej* (Petanjci, 2019).
- Lorenčič, Darjan**, *1919: Rdeče Prekmurje* (Pekel, 2019).
- Matjašič Friš, Mateja**, "Spomini iz mojega življenja' dr. Pavla Turnerja", *Studia Historica Slovenica* 1, št. 1 (2001), str. 165–250.
- May, Arthur J.**, "R. W. Seton-Watson and British Anti-Hapsburg Sentiment", *American Slavic and East European Review* 20, št. 1 (1961), str. 40–54.
- McMillan, Margaret**, *Paris 1919. Six Months that changed the World* (New York, 2003).
- Melik, Vasilij**, "Slovenci in 'nova šola'", v: *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, ur. Vlado Schmidt, Vasilij Melik in France Ostanek (Ljubljana, 1970), str. 31–63.
- Melik, Vasilij**, *Slovenci 1848–1918. Razprave in članki* (Maribor, 2002).
- Mitrovič, Andrej**, *Jugoslavija na konferenciji mira 1919–1920* (Beograd, 1969).
- Mitrovič, Andrej**, *Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom 1919–1920* (Novi Sad, 1975).
- Nečak-Lük, Albina**, "Oris položaja madžarske narodne manjšine v Prekmurju v obdobju od 1918 do 1945", *Zgodovinski časopis* 35, št. 3 (1981), str. 279–286.
- Pavlič, Slavica**, "Prekmursko šolstvo", v: *Enciklopedija Slovenije*, Knj. 9 (Ljubljana, 1995), str. 281–282.
- Pavlovič, Vojislav G.**, *De la Serbie vers la Yougoslavie. La France et la naissance de la Yougoslavie 1878–1918* (Belgrade, 2015).
- Perovšek, Jurij**, *Slovenska osamosvojitve v letu 1918. Študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov* (Ljubljana, 1998).
- Perovšek, Jurij**, *Slovenski prevrat 1918. Položaj Slovencev v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov* (Ljubljana, 2018).
- Pirjevec, Jože**, *"Trst je naš!" Boj Slovencev za morje (1848–1954)* (Ljubljana, 2007).
- Pleterski, Janko**, *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Politika na domačih tleh med vojno 1914–1918* (Ljubljana, 1971).
- Pleterski, Janko**, *Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju* (Maribor, 1981).
- Porch, Douglas**, *The French Secret Services. From the Dreyfus Affair to the Gulf War* (New York, 1995).
- Potočnik, Dragan**, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju* (Ljubljana, 2008).
- Prunk, Janko**, *Slovenski narodni programi. Narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945* (Ljubljana, 1986).
- Rahten, Andrej**, "Diplomatska prizadevanja Ivana Žolgerja za Slovensko Štajersko in Prekmurje", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 489–528.

- Rahten, Andrej**, *Po razpadu skupne države. Slovensko-avstrijska razhajanja od mari-borskega prevrata do koroškega plebiscita* (Celje, Celovec in Gorica, 2020).
- Salvi, Beniamino**, *Il movimento nazionale e politico degli sloveni e dei croati. Dall'Illuminismo alla creazione dello stato jugoslavo (1918)* (Trieste, 1971).
- Sedar, Klaudija**, *Prekmurje ob zgodovinski prelomnici 1919. Zbornik izbranih dokumentov ob 100. obletnici priključitve Prekmurja in združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom* (Murska Sobota, 2019).
- Service, Robert**, *Comrades. A World History of Communism* (London, 2007).
- Seton-Watson, Hugh in Seton-Watson, Christopher**, *The Making of a New Europe. R. W. Seton-Watson and the Last Years of Austria-Hungary* (London, 1981).
- Sharp, Alan**, *The Versailles Settlement. Peacemaking after the First World War, 1919–1923* (Basingstoke, 2008).
- Slovenski zgodovinski atlas*, ur. Drago Bajt in Marko Vidic (Ljubljana, 2011).
- Sretenović, Stanislav**, *Francuska i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca* (Beograd, 2008).
- Sretenović, Stanislav**, "Francija in ustanovitev Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev", v: *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, ur. Andrej Rahten in Janez Šumrada (Ljubljana, 2011), str. 15–51.
- Stafford, David**, *Churchill and Secret Service* (London, 2000).
- Suppan, Arnold**, "Ali je bila Avstro-Ogrska obsojena na propad?", v: *Na predvečer velike vojne. Politični koncepti, zarote in teorije*, ur. Petra Svolfšjak, Gregor Antoličič in Andrej Rahten (Celovec–Ljubljana–Dunaj, 2019), str. 27–55.
- Troha, Nevenka**, "Slovinci na Madžarskem", v: *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, knj. 1, ur. Jasna Fischer et al. (Ljubljana, 2005), str. 564–565.
- Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, ur. Andrej Rahten in Janez Šumrada (Ljubljana, 2011).
- Vinaver, Vuk**, *Jugoslavija i Madarska 1918–1933* (Beograd, 1971).
- Vodopivec, Peter**, "Slovinci v francoskih očeh v letih 1830–1920", *Zgodovinski časopis* 44, št. 1 (1990), str. 31–47.
- Vodopivec, Peter**, *Od Poblinove slovnice do samostojne države. Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja* (Ljubljana, 2006).
- Vovko, Andrej**, "Cerkev in slovensko šolstvo v 19. stoletju", v: *Vloga Cerkve v slovenskem kulturnem razvoju 19. stoletja*, ur. Francè M. Dolinar, Joža Mahnič in Peter Vodopivec (Ljubljana, 1989), str. 61–69.
- Zečević, Momčilo**, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921. Od majniške deklaracije do vidovdanske ustave* (Maribor, 1977).
- Zgodovina Slovencev* (Ljubljana, 1979).

Author: **BAJC Gorazd**

Ph.D., Associated Professor

Co-Author: **OSOJNIK Janez**

M.A. of History, Young Researcher

Co-Author: **KNEZ Jon Adam**

B.A. of History (UN)

Co-Author: **MATJAŠIČ FRIŠ Mateja**

Ph.D., Research Fellow

University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History

Koroška 160, SI-2000 Maribor, Slovenia

Title: **THE "PREKMURJE QUESTION" UNTIL THE SIGNING OF THE TREATY OF TRIANON
– THE BRITISH POINT OF VIEW**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 20 (2020), No. 2, pp. 487–524, 122 notes, 2 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Prekmurje, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Hungary, Great Britain, Paris Peace Conference, Bolshevism

Abstract: In the article, the authors displayed the view of Great Britain considering the demarcation in Prekmurje at the end of First World War. In order to better understand the titular theme, they firstly presented the basic characteristics of this northeastern most part of Slovenian ethnic territory. Secondly, they focused their attention on the British understanding of interethnic conflicts in Hungary on the eve of the events of the war as well as their comprehension of the dangers of Bolshevism during the last phase of the war and afterwards. At the core of the article, they focused on the question of demarcation at the Paris Peace Conference, when it was determined Prekmurje should be included into the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes.